

Bruxelles, den 4.12.2023
COM(2023) 786 final

**RAPPORT FRA KOMMISSIONEN TIL EUROPA-PARLAMENTET, RÅDET, DET
EUROPÆISKE ØKONOMISKE OG SOCIALE UDVALG OG REGIONSUDVALGET**

Effektiv retsbeskyttelse samt adgang til klage og domstolsprøvelse

Årsberetning for 2023 om anvendelsen af EU's charter om grundlæggende rettigheder

Effektiv retsbeskyttelse samt adgang til klage og domstolsprøvelse
Årsberetning for 2023 om anvendelsen af EU's charter om grundlæggende rettigheder

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	1
2. EU-lovgivning om effektiv retsbeskyttelse samt adgang til klage og domstolsprøvelse	5
3. Medlemsstaternes foranstaltninger til at sikre en effektiv retsbeskyttelse	18
4. Effektiv retsbeskyttelse ved domstolene	31
5. EU-midler til effektiv retsbeskyttelse	36
6. Konklusion	43

1. Indledning

Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder ("chartret") samler de grundlæggende rettigheder, som gælder alle i Den Europæiske Union (EU). Det understreger den indbyrdes sammenhæng mellem de grundlæggende rettigheder og de grundlæggende værdier menneskelig værdighed, frihed, lighed og solidaritet samt princippet om demokrati og retsstatsprincippet. Som bindende primær ret sikrer chartret beskyttelsen af de grundlæggende rettigheder i hele EU.

Hvornår finder chartret anvendelse?

Siden 2009 har chartret haft samme juridiske status som traktaterne — den EU-ret, som EU-lovgivningen bygger på¹. EU-institutionerne skal overholde chartret i forbindelse med alle deres aktiviteter, og medlemsstaterne skal overholde chartret ved deres gennemførelse af EU-retten².

Medlemsstaterne gennemfører EU-retten, herunder når de:

- giver EU-lovgivning virkning ved at vedtage nationale gennemførelsesforanstaltninger
- vedtager love på et område, hvor EU-retten pålægger konkrete forpligtelser, eller giver mulighed for at fravige den³
- — gennemfører EU's finansieringsprogrammer i overensstemmelse med EU's finansieringsregler.

Som fastsat i strategien fra 2020 til styrkelse af anvendelsen af chartret om grundlæggende rettigheder i EU ("strategien for chartret")⁴ fremlægger Kommissionen tematiske årsberetninger om anvendelsen af chartret med fokus på områder af strategisk relevans⁵. Dette års beretning om chartret omhandler effektiv retsbeskyttelse og adgang til klage og domstolsprøvelse som en forudsætning for udøvelsen af de grundlæggende rettigheder på en måde, der ikke lader nogen i stikken⁶.

Fremskridt med gennemførelsen af strategien for chartret i 2022-2023:

- I december 2022 vedtog Kommissionen sin årsberetning for 2022 om anvendelsen af chartret, der omhandler civilsamfundsorganisationers og

¹ Artikel 6 i TEU.

² Chartrets artikel 51, stk. 1.

³ Hvis medlemsstaterne vedtager love på et område, hvor EU ikke har kompetence, og hvor der ikke findes nogen EU-lovgivning, gennemfører de ikke EU-retten, og chartret finder ikke anvendelse på dem. Mange af de grundlæggende rettigheder, der er nedfældet i chartret, er imidlertid også fastsat i nationale forfatninger og retspraksis samt i den europæiske menneskerettighedskonvention, som alle EU's medlemsstater har undertegnet.

⁴ (COM(2020) 711 final).

⁵ Jf. de tidligere beretninger: [Et blomstrende civilt råderum for opretholdelse af de grundlæggende rettigheder i EU](#) – Årsberetning for 2022 om anvendelsen af EU's charter om grundlæggende rettigheder (COM/2022/716), [Beskyttelse af de grundlæggende rettigheder i den digitale tidsalder](#) – Årsberetning for 2021 om anvendelsen af EU's charter om grundlæggende rettigheder (COM/2021/819).

⁶ Strategien for chartret, s. 1.

menneskerettighedsforkæmperes rolle i opretholdelsen af de grundlæggende rettigheder⁷.

- I 2023 afholdt Kommissionen **en række seminarer** med interessenter om, hvordan EU og medlemsstaterne kan udvikle deres rolle med hensyn til at beskytte, støtte og styrke civilsamfundsorganisationer og menneskerettighedsforkæmpere. På et arrangement på højt plan arrangeret af det spanske rådsformandskab i november 2023 var de opfølgende foranstaltninger genstand for drøftelser.
- Indtil videre har 25 medlemsstater udpeget et **kontaktpunkt for chartret** for at fremme samarbejdet og en effektiv anvendelse af chartret i deres medlemsstat.
- Kommissionen lancerede også **uddannelseskurser for EU-ansatte** om anvendelse af chartret i konsekvensanalyser. Der tilbydes fortsat uddannelse af retsvæsenets aktører i anvendelsen af chartret inden for rammerne af strategien for uddannelse af retsvæsenets aktører i EU 2021-2024⁸. Den europæiske uddannelsesplatform for den europæiske e-justiceportal⁹ indeholder e-læringsmateriale og uddannelse i grundlæggende rettigheder rettet mod juridiske erhverv og retsvæsenets aktører.
- I forbindelse med den "horisontale grundforudsætning" om effektiv anvendelse af chartret¹⁰ har Kommissionen vurderet alle de finansielle programmer, som medlemsstaterne har forelagt, for at kontrollere, at der er indført effektive ordninger til at sikre, at chartret overholdes i forbindelse med gennemførelsen af de relevante EU-fonde. Kommissionen har indtil videre vurderet, at alle medlemsstater opfylder den horisontale grundforudsætning med tre undtagelser¹¹. Der kan ikke foretages tilbagebetaling af de relevante udgifter, før betingelserne i den horisontale grundforudsætning om gennemførelse af disse programmer er opfyldt. Kommissionen overvåger også situationen nøje.
- Kommissionen har fortsat arbejdet med at opretholde de grundlæggende rettigheder gennem **traktatbrudsprocedurer**¹².

⁷ COM(2022) 716 final, COM(2021) 819 final.

⁸ Sikring af retsvæsenets funktion i EU — strategi for uddannelse af retsvæsenets aktører i EU 2021-2024 (COM(2020)).

⁹ https://e-justice.europa.eu/european-training-platform/home_da.

¹⁰ Artikel 9, stk. 1, i forordning (EU) 2021/1060 (forordning om fælles bestemmelser).

¹¹ Polen har selv erklæret ikke at opfylde den horisontale grundforudsætning, mens Kommissionen har konstateret, at Ungarn endnu ikke har opfyldt den horisontale grundforudsætning for alle fonde omfattet af forordningen om fælles bestemmelser. Efter en første erklæring fra Cypern om, at landet ikke opfylder den horisontale grundforudsætning, for så vidt angår Asyl-, Migrations- og Integrationsfonden og instrumentet for grænseforvaltning og visa, er Kommissionen nu i færd med at vurdere en ny erklæring om, at Cypern opfylder den horisontale grundforudsætning.

¹² Jf. f.eks. den traktatbrudsprocedure, der blev indledt i juli 2022 vedrørende en ungarsk lov, som forskelsbehandler personer på grund af deres seksuelle orientering og kønsidentitet. Kommissionen mener, at den ungarske lov udgør en systematisk krænkelse af flere grundlæggende rettigheder. Dette omfatter ukrænkeligheden af den menneskelige værdighed, retten til ytrings- og informationsfrihed, retten til privatliv og familieliv samt retten til ikkeforskelsbehandling. Grundet alvoren af disse overtrædelser tilsidesætter de anfægtede bestemmelser også de fælles værdier, der er fastsat i artikel 2 TEU, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/da/ip_22_2689.

- Den har også øget bevidstheden om grundlæggende rettigheder og givet oplysninger gennem **#RightHereRightNow-kampagnen**¹³, afsnittet "Dine rettigheder i EU" på den europæiske e-justiceportal¹⁴ og Kommissionens websted¹⁵.
- EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder har fortsat med at ajourføre sin Charterpedia-database, som indeholder materiale om grundlæggende rettigheder fra hele EU¹⁶. Derudover har Agenturet for Grundlæggende Rettigheder offentliggjort "Charter case studies — Trainer's manual"¹⁷ (casestudier relateret til chartret — vejledning til undervisere), der indeholder vejledning om tilrettelæggelsen af uddannelsesworkshopper om chartret på ti EU-sprog.

Beretningen om chartret for 2023 fokuserer på **effektiv retsbeskyttelse og adgang til klage og domstolsprøvelse**, da disse rettigheder er afgørende for at sikre fuld anvendelse af chartret og af den EU-ret, der fremmer og beskytter rettighederne som omhandlet i chartret. Enkeltpersoner vil uden en effektiv retsbeskyttelse ikke effektivt kunne gøre deres rettigheder gældende, herunder deres grundlæggende rettigheder.

Gennem effektiv retsbeskyttelse og adgang til klage og domstolsprøvelse opretholdes der desuden en kultur med grundlæggende rettigheder og retsstatsprincippet som understreget i Kommissionens **årlige rapporter om retsstatssituationen**¹⁸. De nationale retsinstanter og Den Europæiske Unions Domstol (EU-Domstolen) har ansvaret for at sikre, at EU-retten anvendes fuldt ud i alle medlemsstater, og at retsbeskyttelsen af borgernes rettigheder opretholdes i henhold til denne ret¹⁹. I henhold til artikel 19, stk. 1, i TEU tilvejebringer medlemsstaterne den tilstrækkelige adgang til klage og domstolsprøvelse for at sikre en effektiv retsbeskyttelse på de områder, der er omfattet af EU-retten²⁰.

¹³ [#RightHereRightNow \(europa.eu\)](#)-kampagnen løb fra december 2021 til december 2022 på sociale medier og inden for rammerne af medie-events. Civilsamfundsorganisationer, nationale menneskerettighedsinstitutioner og ligestillingsorganer, Agenturet for Grundlæggende Rettigheder og andre EU-organer og -agenturer var blandt partnerne.

¹⁴ https://e-justice.europa.eu/512/DA/your_rights.

¹⁵ https://ec.europa.eu/info/aid-development-cooperation-fundamental-rights/your-rights-eu/eu-charter-fundamental-rights_da.

¹⁶ Dette omfatter [en bred vifte af oplysninger om chartret](#), herunder om retspraksis ved nationale domstole vedrørende chartret. Agenturet for Grundlæggende Rettigheder stillede også værktøjet til rådighed i en Charter-app.

¹⁷ <https://fra.europa.eu/da/publication/2022/charter-case-studies-trainers-manual>.

¹⁸ Jf. [de årlige rapporter om retsstatssituationen](#).

¹⁹ Jf. udtalelse 1/09 (*Aftale om indførelse af en fælles patentdomstolsordning*) af 8. marts 2011, EU:C:2011:123, præmis 68, udtalelse 2/13 (*EU's tiltrædelse af ECHR*) af 18. december 2014, EU:C:2014:2454, præmis 175, dom af 27. februar 2018, Associação Sindical dos Juizes Portugueses, C-64/16, EU:C:2018:117, præmis 33, og dom af 6. marts 2018, Achmea, C-284/16, EU:C:2018:158, præmis 36.

²⁰ Dom af 27. februar 2018, Associação Sindical dos Juizes Portugueses, C-64/16, EU:C:2018:117, præmis 34.

Beretningen om chartret udgør derfor et supplement til Kommissionens årlige rapporter om retsstatssituationen²¹, hvor retssøjlen omhandler retsvæsenets uafhængighed, kvalitet og effektivitet i de nationale retssystemer ved at fokusere på **adgang til klage og domstolsprøvelse for alle gennem retslige og udenretslige retsmidler**²². Det giver et billede af adgangen til klage og domstolsprøvelse **med udgangspunkt i de grundlæggende rettigheder**²³, dvs. alles evne til at søge og opnå en retfærdig løsning på retsproblemer gennem en række juridiske og retlige tjenester på en måde, der er i overensstemmelse med de grundlæggende rettigheder²⁴. Beretningen supplerer endvidere andre relevante politiske initiativer såsom EU's resultattavle for retsområdet²⁵, EU's ligestillingsstrategier²⁶ og handlingsplanen for europæisk demokrati²⁷.

Denne beretning har til formål at give et overblik over de relevante retlige EU-rammer ved at beskrive den seneste udvikling (2020-2023). Den præsenterer både bedrifter og udfordringer i medlemsstaterne ved at give et øjebliksbillede af elementerne som forelagt af interessenterne. Listen med eksempler på nationale foranstaltninger er ikke udtømmende og er kun medtaget til illustrative formål.

Hvilke oplysninger bygger denne beretning på?

Beretningen bygger på Kommissionens og Agenturet for Grundlæggende Rettigheds kvalitativ vurdering af tilbagemeldingerne fra høringer og andre kilder, herunder:

- målrettede høringer med: i) medlemsstater²⁸ og kontaktpunkter for chartret²⁹, ii) internationale organisationer³⁰ og iii) det europæiske netværk af nationale menneskerettighedsinstitutioner (ENNHRI) og det europæiske netværk af ligestillingsorganer (Equinet) samt deres medlemmer

²¹ I de årlige rapporter om retsstatssituationen gennemgås udviklingen i medlemsstaterne på fire centrale områder. Under retssøjlen vurderes retssystemernes effektivitet og uafhængighed som væsentlige elementer af retsbeskyttelsen og opretholdelsen af retsstatsprincippet. Kommissionen vurderer udviklingen med hensyn til opfattelsen af retsvæsenets uafhængighed, udnævnelse og afskedigelse af dommere, anklagemyndighedens autonomi og uafhængighed og disciplinære procedurer for dommere og anklagere. Vurderingen af retssystemets kvalitet og effektivitet har omfattet retssagernes varighed, advokaternes rolle i retssystemet og investeringer i de retlige myndigheders fysiske og tekniske infrastruktur. Disse væsentlige elementer i sikringen af en effektiv retsbeskyttelse er blevet behandlet indgående i rapporten om retsstatssituationen.

²² Jf. OECD, Recommendation of the Council on Access to Justice and People-Centred Justice Systems (2023), og [OECD Framework and Good Practice Principles for People-Centered Justice](#) (2021). Bidrag fra OECD, s. 1-2.

²³ Adgang til klage og domstolsprøvelse giver enkeltpersoner mulighed for at beskytte sig mod tilsidesættelser af deres rettigheder og kræver, at regeringerne respekterer og beskytter rettighederne for dem, der hører under deres jurisdiktion. Den omfatter flere grundlæggende rettigheder såsom retten til en retfærdig rettergang og retten til effektive retsmidler. Agenturet for Grundlæggende Rettigheder og Europarådet, [Håndbog om europæisk lovgivning vedrørende adgang til klage, administrativ rekurs og domstolsprøvelse](#) (2016), s. 15-16. Bidrag fra OHCHR, s. 1.

²⁴ Access to justice | Government at a Glance 2021 | OECD iLibrary (oecd-ilibrary.org).

²⁵ [EU's resultattavle for retsområdet.](#)

²⁶ [EU's ligestillingsstrategier.](#)

²⁷ COM(2020)790.

²⁸ Medlemsstaternes bidrag findes i [Årsberetningerne om anvendelsen af EU's charter om grundlæggende rettigheder \(europa.eu\).](#)

²⁹ 23 af de 27 medlemsstater deltog i den målrettede høring.

³⁰ Europarådet, FN og Kontoret for udvikling og internationalt økonomisk samarbejde.

- en onlinehøring gennem Agenturet for Grundlæggende Rettigheders civilsamfundsnetværk, platformen for grundlæggende rettigheder³¹, for at indsamle respondenternes³² erfaringer med foranstaltninger til effektiv retsbeskyttelse og adgang til klage og domstolsprøvelse samt et høringsbidrag fra Agenturet for Grundlæggende Rettigheder
- bidrag til andre rapporter fra Kommissionen, herunder rapporterne om retsstatssituationen og resultattavlen for retsområdet.

2. EU-lovgivning om effektiv retsbeskyttelse samt adgang til klage og domstolsprøvelse

Efter Lissabontraktatens ikrafttræden i december 2009³³ har EU udviklet en omfattende retlig ramme omfattende retslige og udenretslige retsmidler, som enkeltpersoner kan gøre brug af, når de mener, at deres rettigheder i henhold til EU-retten er blevet krænket. Samtidig går flere EU-instrumenter videre og fastsætter minimumsstandarder for effektiv retsbeskyttelse og adgang til klage og domstolsprøvelse. Den effektive retsbeskyttelse i henhold til EU-retten er et eksempel på, hvordan EU gavner borgernes dagligdag på en lang række områder ved at sætte folk i stand til at udøve deres grundlæggende rettigheder i henhold til chartret. Dette kapitel omhandler det brede anvendelsesområde for EU-retten med hensyn til effektiv retsbeskyttelse og adgang til klage og domstolsprøvelse. I praksis finder disse EU-regler ofte anvendelse sammen med nationale regler³⁴. Dette fremhæver komplementariteten mellem EU's og medlemsstaternes foranstaltninger. Kapitel 3 omhandler dette.

2.1. Lettere adgang til klage og domstolsprøvelse gennem digitaliseringsbestrebelse

Adgangen til klage og domstolsprøvelse kan lettes ved at øge digitaliseringen i forbindelse med retssager og gøre retsvæsenet mere tilgængeligt. Muligheden for at indgive indlæg og kommunikere elektronisk med domstolene og for at deltage i mundtlige høringer via videokonference kan forbedre adgangen til effektive retsmidler inden for en rimelig frist som omhandlet i chartrets artikel 47. **Forslaget til forordning om digitalisering af retligt samarbejde**³⁵ udgør et retsgrundlag for anvendelsen af fjernkommunikationsteknologi i

³¹ <https://fra.europa.eu/en/cooperation/civil-society> (pladsholder for Agenturet for Grundlæggende Rettigheders onlineresumé).

³² Onlinehøringen var rettet mod ikkestatslige organisationer og institutioner i civilsamfundet med aktiviteter inden for grundlæggende rettigheder gennem platformen for grundlæggende rettigheder (som når ud til 743 modtagere) i EU-27 samt Albanien, Nordmakedonien og Serbien samt andre civilsamfundsorganisationer og retlige netværk. Ved denne høring blev der indsamlet i alt 115 svar fra primært civilsamfundsorganisationer, der opererer på lokalt, nationalt, EU- og internationalt plan, samt nationale menneskerettighedsinstitutioner, ombudsmænd, juridiske sammenslutninger, advokatfirmaer, forskere og juridiske uddannelsesinstitutioner.

³³ EU's kompetence er blevet udvidet inden for frihed, sikkerhed og retfærdighed (afsnit V i traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde (TEUF)).

³⁴ Strategien for chartret, s. 4.

³⁵ Forslag til forordning om digitalisering af retligt samarbejde og adgang til domstolsprøvelse i grænseoverskridende civil-, handels- og strafferetlige sager og om ændring af visse retsakter inden for retligt samarbejde (COM(2021)759).

forbindelse med høringer på det civil- og handelsretlige område med grænseoverskridende virkninger og retlige samarbejdsprocedurer i straffesager.

Digitaliseringen af retsvæsenet skal gennemføres omhyggeligt og skal sikre overholdelse af de grundlæggende rettigheder, herunder retten til en retfærdig rettergang, til effektive retsmidler og til beskyttelse af personoplysninger og retten til et forsvar i straffesager³⁶. De traditionelle kommunikationskanaler og personlig deltagelse bør tillige opretholdes for at sikre adgang til retslige tjenester og retssager for personer uden tilstrækkelige digitale færdigheder eller adgang til digitale værktøjer samt for personer, der muligvis har svært ved at få adgang til digitale retsmiljøer³⁷. Applikationer med **kunstig intelligens** kan ligeledes understøtte den retslige beslutningstagning. Det er dog vigtigt at sikre, at applikationerne fungerer korrekt, og at afbøde den potentielle forudindtagethed, som anvendelsen heraf kan medføre, herunder baseret på køn, "race"³⁸ eller etnisk oprindelse, religion eller tro, handicap, alder eller seksuel orientering³⁹.

2.2. Rettigheder i straffesager

Inden for EU's **strafferetspleje** fastsætter seks direktiver minimumsstandarder⁴⁰ for garantier for mistænkte og tiltalte⁴¹. De gælder for personer, der er mistænkt eller tiltalt for at have begået en strafbar handling, og letter deres retsbeskyttelse. Disse standarder omfatter f.eks. retten til tolkning og oversættelse af vigtige dokumenter for dem, der ikke taler eller forstår det sprog, der anvendes i straffesagen⁴², retten til straks at blive informeret om deres rettigheder samt tiltalen og anklagerne i henhold til national ret og til at få adgang til sagsakterne⁴³, retten til adgang til advokatbistand og retten til at få en tredjemand underrettet ved frihedsberøvelse og til at kommunikere med tredjemand og med konsulære myndigheder under frihedsberøvelsen, retten til ikke at udtale sig

Med forordningen vil der blive oprettet et europæisk elektronisk adgangspunkt, som fysiske og juridiske personer kan anvende til at kommunikere med domstole og andre retslige myndigheder i visse civil- og handelsretlige sager. Derudover forslag til et direktiv om ændring af Rådets direktiv 2003/8/EF, Rådets rammeafgørelse 2002/465/RIA, 2002/584/RIA, 2003/577/RIA, 2005/214/RIA, 2006/783/RIA, 2008/909/RIA, 2008/947/RIA, 2009/829/RIA og 2009/948/RIA og direktiv 2014/41/EU for så vidt angår digitalisering af det retlige samarbejde (COM(2021) 760).

³⁶ Digitalisering af retsvæsenet i EU. En værktøjskasse fuld af muligheder (COM(2020) 710) og strategien for chartret, s. 13.

³⁷ Kommissionens meddelelse om digitalisering af retsvæsenet, s. 2-3 og 5, som henviser til behovet for at tage hensyn til ældre, børn og dårligt stillede personer og sikre tilgængeligheden af digitale teknologier for personer med handicap.

³⁸ Anvendelsen af udtrykket "race" i traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde og Rådets direktiv 2000/43/EF indebærer ikke, at Den Europæiske Union accepterer teorier om, at der findes forskellige menneskeracer.

³⁹ Kommissionens meddelelse om digitalisering af retsvæsenet, s. 10-11. Derudover Agenturet for Grundlæggende Rettigheder 2020, Getting the future right — artificial intelligence and fundamental rights, som henviser til adgang til klage og domstolsprøvelse i overensstemmelse med chartrets artikel 47 som et problem i forbindelse med kunstig intelligens, Agenturet for Grundlæggende Rettigheder 2022, Bias in algorithms — artificial intelligence and discrimination.

⁴⁰ Disse rettigheder bygger på de standarder, der er fastsat i chartret, den europæiske menneskerettighedskonvention og tilknyttet retspraksis.

⁴¹ Direktiv 2010/64/EU (EUT L 280 af 26.10.2010), direktiv 2012/13/EU (EUT L 142 af 1.6.2012), direktiv 2013/48/EU (EUT L 294 af 6.11.2013, s. 1), direktiv (EU) 2016/343 (EUT L 65 af 11.3.2016), direktiv (EU) 2016/1919 af 26. oktober 2016 (EUT L 297 af 4.11.2016) og direktiv (EU) 2016/800 (EUT L 132 af 21.5.2016, s. 1) ("**strafferetlige direktiver**").

⁴² Direktiv 2016/343/EU.

⁴³ Direktiv 2012/13/EU.

og retten til ikke at inkriminere sig selv samt retten til retshjælp⁴⁴. Disse direktiver suppleres af tre henstillinger om garantier for sårbare personer⁴⁵, retten til retshjælp for mistænkte eller tiltalte⁴⁶ og proceduremæssige rettigheder for mistænkte og tiltalte, der er varetægtsfængslet⁴⁷.

Direktiverne, navnlig direktiv 2016/343, indeholder grundlæggende principper for strafferetsplejen såsom **uskyldsformodningen**. I henhold til EU-reglerne⁴⁸ er for tidlige offentlige henvisninger til den mistænkte eller tiltaltes skyld fra myndighedernes side ikke tilladt, og bevisbyrden for at fastslå skyldsspørgsmålet bør påhvile anklagemyndigheden, samtidig med at retten til ikke at udtale sig og til ikke at inkriminere sig selv samt retten til at være til stede under retssagen er fastsat heri⁴⁹. For at dække udgifterne til juridisk bistand har mistænkte og tiltalte, som ikke råder over tilstrækkelige midler, desuden ret til **retshjælp**⁵⁰.

EU har også indført specifikke garantier i sager, hvor den **mistænkte eller tiltalte er et barn**⁵¹. Medlemsstaterne skal sikre, at der tages hensyn til barnets tarv i enhver afgørelse, der berører dem, under hele retssagen i overensstemmelse med chartrets artikel 24, stk. 2. Medlemsstaterne skal fastsætte og anvende strengere standarder end dem, der gælder for voksne, for så vidt angår centrale proceduremæssige rettigheder såsom retten til adgang til advokatbistand. Medlemsstaterne skal også indføre målrettede, børneorienterede garantier og rettigheder under hensyntagen til børns behov og sårbarheder og deres evne til at forstå og deltage effektivt i retssagen⁵². Det enkelte barns situation bør vurderes individuelt. Barnet har ret til at blive ledsaget af en indehaver af forældreansvar⁵³, og afhøringen bør optages, hvor det er relevant. I tilfælde af frihedsberøvelse bør børn være genstand for særlig behandling⁵⁴. Kommissionens vurdering af de

⁴⁴ Direktiv 2013/48/EF og direktiv (EU) 2016/1919.

⁴⁵ EUT C 378 af 24.12.2013, s. 8.

⁴⁶ EUT C 378 af 24.12.2013, s. 11.

⁴⁷ EUT L 86 af 24.3. 2023, s. 44.

⁴⁸ Direktiv (EU) 2016/343.

⁴⁹ Der er konstateret udfordringer i forbindelse med gennemførelsen af uskyldsformodningen i straffesager i **Østrig, Belgien, Bulgarien, Cypern, Tyskland, Italien, Litauen, Polen og Portugal**, for så vidt angår retsmidlernes effektivitet, hvis tiltalte offentligt betegnes som skyldige. Der har også været udfordringer forbundet med myndighedernes potentielt fordomsfulde adfærd over for visse tiltalte samt overdreven præsentation af dem i medierne. Agenturet for Grundlæggende Rettigheder (2021), [Presumption of innocence and related rights — Professional perspectives](#), s. 51-52 og 92.

⁵⁰ Direktiv (EU) 2016/1919 (EUT L 297 af 4.11.2016). Derudover Kommissionens henstilling om ret til retshjælp for mistænkte eller tiltalte i straffesager (EUT C 378 af 24.12.2013, s. 11). Derudover direktiv 2003/8/EF. Direktiv 2013/48/EU og direktiv (EU) 2016/1919.

⁵¹ Direktiv (EU) 2016/800 finder anvendelse på personer under 18 år og fastsætter bestemmelser om forlængelse af de deri fastsatte garantier ud over det fyldte 18. år, hvis betingelserne i artikel 2, stk. 3, er opfyldt.

⁵² Direktiv (EU) 2016/800.

⁵³ Eller under særlige omstændigheder af en anden egnet voksen, der er udpeget af barnet og godkendt som sådan af de kompetente myndigheder.

⁵⁴ En første præjudiciel forelæggelse (C-603/22) vedrørende direktivets anvendelsesområde (om, hvem der bør behandles som et barn i henhold til direktivet) verserer for EU-Domstolen.

nationale gennemførelsesforanstaltninger afslørede store forskelle, navnlig på grund af iboende forskelle mellem de nationale retssystemer og forskellige standarder for børnevenlig retspleje⁵⁵.

2.3. Instrumenter til retligt samarbejde i straffesager

Der findes flere instrumenter til regulering af det retlige samarbejde i straffesager. Disse har til formål at fremme en effektiv retspleje i grænseoverskridende sager og sikre en effektiv retsbeskyttelse af de berørte personer. Med **den europæiske arrestordre**⁵⁶ skal langvarig frihedsberøvelse af den pågældende person forhindres, idet medlemsstaterne er forpligtede til hurtigt at behandle afgørelser om den europæiske arrestordre⁵⁷. Kommissionen har for nylig foreslået fælles regler, i henhold til hvilke **straffesager kan overføres fra en medlemsstat til en anden**⁵⁸. Disse regler omfatter bestemmelser om retten til effektive retsmidler i forbindelse med afgørelsen om accept af overførslen. Med **forordningen om elektronisk bevismateriale**⁵⁹ skal de retshåndhævende og retslige myndigheder hurtigere kunne indhente elektronisk bevismateriale. I overensstemmelse med chartrets artikel 47 får enhver person, hvis oplysninger der er blevet anmodet om, adgang til effektive retsmidler.

2.4. Ofres rettigheder

EU har fastsat omfattende standarder for grundlæggende rettigheder for at støtte og beskytte ofre for lovovertrædelser i **direktivet om ofres rettigheder**⁶⁰, i henhold til hvilket medlemsstaterne skal sikre, at ofre for lovovertrædelser af enhver art anerkendes og behandles på en respektfuld, professionel og ikkediskriminerende måde. Adgangen til klage og domstolsprøvelse lettes ved at forpligte medlemsstaterne til at give oplysninger om retssagen og støtte og beskytte ofrene i overensstemmelse med deres individuelle behov. Ofre har f.eks. ret til at blive hørt under straffesagen og til at fremlægge bevismateriale, ret til retshjælp, når de deltager i straffesager som parter, og ret til en afgørelse om erstatning fra gerningsmanden. For yderligere at styrke ofrenes

⁵⁵ Resultaterne af overensstemmelsesvurderingen er ved at blive evalueret, herunder med hensyn til tilgængeligheden af effektive retsmidler i tilfælde af en tilsidesættelse af børns proceduremæssige rettigheder. Der vil blive offentliggjort en gennemførelsesrapport i 2024.

⁵⁶ Rådets rammeafgørelse af 13. juni 2002 om den europæiske arrestordre og om procedurerne for overgivelse mellem medlemsstaterne (2002/584/RIA), EFT L 190 af 18.7.2002, s. 1. Direktiverne om retspleje finder anvendelse på personer, der eftersøges i henhold til en europæisk arrestordre, https://commission.europa.eu/law/cross-border-cases/judicial-cooperation/types-judicial-cooperation/european-arrest-warrant_da.

⁵⁷ Medlemsstaterne skal også tilvejebringe retsmidler i forbindelse med anerkendelse og fuldbyrdelse af en afgørelse om indefrysning eller konfiskation i grænseoverskridende sager. Jf. forordning (EU) 2018/1805 (EUT L 303 af 28.11.2018, s. 1).

⁵⁸ Forslag til forordning om overførsel af retsforfølgning i straffesager (COM/2023/185).

⁵⁹ Forordning (EU) 2023/1543 (EUT L 191 af 28.7.2023, s. 118).

⁶⁰ Direktiv 2012/29/EU (EUT L 315 af 14.11.2012, s. 57).

rettigheder⁶¹ vedtog Kommissionen et forslag om ændring af direktivet om ofres rettigheder⁶² med henblik på at give ofre bedre information, støtte og beskyttelse gennem f.eks. adgang til e-justice og sætte dem i stand til at deltage mere effektivt i straffesager.

Specifik EU-lovgivning indeholder målrettede regler, der beskytter rettighederne for ofre for visse former for lovovertrædelser⁶³. I henhold til **direktivet om forebyggelse og bekæmpelse af menneskehandel**⁶⁴ skal medlemsstaterne sikre, at ofre for menneskehandel beskyttes på passende vis, herunder gennem vidnebeskyttelsesprogrammer, og har adgang til juridisk rådgivning og repræsentation. Desuden har børneofre ret til at udpege en repræsentant og til børnevenlige foranstaltninger under afhøringer og straffesager. Efter en evaluering af direktivet om forebyggelse og bekæmpelse af menneskehandel foreslog Kommissionen en modernisering af rammen for bekæmpelse af menneskehandel og en afhjælpning af mangler i forbindelse med identifikation og henvisning med henblik på bistand og støtte til ofre⁶⁵. Kommissionens fokus er endvidere fortsat rettet mod gennemførelsen af EU's direktiv om forebyggelse og bekæmpelse af menneskehandel og EU's strategi for bekæmpelse af menneskehandel (2021-2025)⁶⁶, navnlig med hensyn til beskyttelse af ofre i straffesager og adgang til erstatning.

Børn, der er ofre for seksuelt misbrug og seksuel udnyttelse, er beskyttet i henhold til direktivet om seksuelt misbrug af børn⁶⁷, som tilskynder enhver med viden om eller en mistanke om seksuelt misbrug eller seksuel udnyttelse af børn til at anmelde det. I maj 2022 foreslog Kommissionen⁶⁸ særlige regler om seksuelt misbrug og seksuel udnyttelse af børn online, herunder foranstaltninger til at indberette og fjerne indhold, der viser misbrug, og til at hjælpe ofre med at fjerne det materiale, der viser et misbrug af dem.

⁶¹ I 2022 vedtog Kommissionen [evalueringen af direktivet om ofres rettigheder](#). Det fremgår af evalueringen, at direktivet i løbet af de seneste ti år har bidraget til at forbedre ofrenes liv. Der er imidlertid situationer, hvor ikke alle ofre fuldt ud kan påberåbe sig deres rettigheder på grund af manglende præcision i ordlyden med hensyn til nogle af rettighederne i direktivet. Der blev konstateret mangler i forbindelse med de fem vigtigste rettigheder. Desuden har fremskridtene i nogle medlemsstater været begrænsede med hensyn til tilvejebringelsen af støttetjenester, anmeldelsen af forbrydelser og sikringen af, at alle ofre kan drage fordel af beskyttelsesforanstaltninger og råde over effektive retsmidler til at anfægte foranstaltningerne med henblik på at beskytte dem mod sekundær og gentagen viktimitisering. Agenturet for Grundlæggende Rettigheder (2023), [Underpinning victims' rights: support services, reporting and protection](#).

⁶² Forslag til direktiv om ændring af direktiv 2012/29/EU og om erstatning af Rådets rammeafgørelse 2001/220/JHA (COM (2023) 424). Revisionen følger op på EU-strategien for ofres rettigheder (2020-2025) (COM/2020/258), hvor Kommissionen bemærkede behovet for yderligere at styrke ofre for forbrydelser, så de kan anmelde forbrydelser, deltage i straffesager, kræve erstatning og komme sig over følgerne.

⁶³ Jf. f.eks. direktiv 2011/99/EU (EUT L 338 af 21.12.2011, s. 2). Forordning (EU) 606/2013 (EUT L 181 af 29.6.2013, s. 4). Rådets direktiv 2004/80/ (EUT L 261 af 6.8.2004, s. 15).

⁶⁴ Direktiv 2011/36/EU (EUT L 101 af 15.4.2011, s. 1).

⁶⁵ https://home-affairs.ec.europa.eu/news/eu-proposes-new-rules-fight-trafficking-human-beings-2022-12-18_da.

⁶⁶ COM(2021) 171.

⁶⁷ Direktiv 2011/93/EU (EUT L 335 af 17.12.2011, s. 1). Derudover EU-strategi for en mere effektiv bekæmpelse af seksuelt misbrug af børn (COM(2020) 607).

⁶⁸ Forslag til forordning om fastsættelse af regler til forebyggelse og bekæmpelse af seksuelt misbrug af børn (COM/2022/209).

Desuden har forslaget til **direktiv om bekæmpelse af vold mod kvinder og vold i hjemmet**⁶⁹ til formål at styrke adgangen til klage og domstolsprøvelse for ofre for kønsbaseret vold og vold i hjemmet ved at imødekomme deres specifikke behov⁷⁰. Herved foreslås endvidere kriminalisering af visse former for vold, der i uforholdsmæssig høj grad rammer kvinder, herunder voldtægt baseret på manglende samtykke, kvindelig kønslemlæstelse og visse former for kønsbestemt cybervold⁷¹.

2.5. Andre sårbare situationer

Personer, der indberetter ulovlige eller umoralske aktiviteter, som de får kendskab til på deres arbejdsplads ("whistleblowere"), befinder sig i en sårbar situation over for deres arbejdsgivere. Enhver form for repressalier er forbudt ifølge **direktivet om beskyttelse af whistleblowere**⁷², som indeholder krav om sanktioner herfor og giver whistleblowere adgang til solide retlige foranstaltninger, herunder genindsættelse eller erstatning for den lidte skade og foreløbige forholdsregler for at standse trusler eller repressalier.

Journalister, menneskerettighedsforkæmpere og andre, der er involveret i den offentlige debat om et spørgsmål af offentlig interesse, befinder sig i en lignende sårbar situation, når de står over for **strategiske retssager mod offentligt engagement**, også benævnt "SLAPP". Med et forslag fra 2022⁷³ gøres det muligt for dommere hurtigt at afvise sådanne åbenbart grundløse retssager, og der indføres flere retssikkerhedsgarantier og retsmidler, herunder fuld tilkendelse af sagsomkostninger, skadeserstatning og sanktioner⁷⁴. Kommissionen har også offentliggjort

⁶⁹ Forslag til direktiv om bekæmpelse af vold mod kvinder og vold i hjemmet (COM (2022)105).

⁷⁰ Selv om de fleste former for vold mod kvinder og vold i hjemmet kriminaliseres på nationalt plan, er der fortsat huller og forskelle mellem den nationale strafferet og strafferetten på EU-plan, f.eks. med hensyn til cybervold mod kvinder og cybervold i parforhold såsom IKT-støttet stalking og udbredelse af private billeder uden samtykke. Med hensyn til seksuel vold udgør anvendelsen af magt eller trusler et væsentligt element i voldtægt i 16 medlemsstater. Her fokuseres der således ikke på det manglende samtykke, hvilket resulterer i en ulige beskyttelse af ofre for seksuel vold på tværs af EU. Der findes også forskelle med hensyn til andre former for vold mod kvinder og vold i hjemmet (f.eks. kvindelig kønslemlæstelse, tvangsægteskab, tvungen abort og tvangssterilisation). For yderligere oplysninger: konsekvensvurderingen til støtte for forslaget til direktiv om bekæmpelse af vold mod kvinder og vold i hjemmet (SWD(2022) 62 final). Forslaget har til formål at sikre effektiv adgang til klage og domstolsprøvelse gennem en tilnærmelse af strafferetlige definitioner og sanktioner på EU-plan vedrørende særligt alvorlige former for vold mod kvinder samt ved at sikre kønssensitivitet og respekt for rettighederne for børn, der er ofre og vidner.

⁷¹ EU er også part i Europarådets konvention til forebyggelse og bekæmpelse af vold mod kvinder og vold i hjemmet og er derfor bundet af konventionens omfattende standarder for retligt samarbejde i straffesager, asyl og non-refoulement samt med hensyn til EU's offentlige forvaltning.

⁷² Direktiv (EU) 2019/1937 (EUT L 305 af 26.11.2019, s. 17).

⁷³ Forslag til Europa-Parlamentets og Rådets direktiv om beskyttelse af personer, der engagerer sig offentligt, mod åbenbart grundløse eller urimelige retssager ("strategiske retssager mod offentligt engagement") (COM/2022/177).

⁷⁴ I den supplerende henstilling opfordres medlemsstaterne til at sørge for de nødvendige garantier for at imødegå SLAPP, herunder i nationale sager og retssager af enhver art. Medtagelsen af miljøforkæmpere, der kan være i besiddelse af værdifulde oplysninger om overtrædelser af miljølovgivningen, i anvendelsesområdet for direktivet om bekæmpelse af SLAPP bidrager til gennemførelsen af EU's internationale forpligtelser i henhold til Århuskonventionen.

henstillinger til medlemsstaterne om **foranstaltninger til beskyttelse af journalister og mediefolk**⁷⁵.

Et nyligt forslag⁷⁶ har til formål at forbedre **beskyttelsen af voksne** i grænseoverskridende situationer og bidrage til at beskytte deres grundlæggende rettigheder, når voksne på grund af deres personlige evners begrænsning eller utilstrækkelighed ikke er i stand til at beskytte deres egne interesser. Med forslaget skal det sikres, at foranstaltninger vedrørende de voksnes beskyttelse eller rets- og handleevne hurtigt anerkendes, og at ønsker, der er udtrykt på forhånd gennem "repræsentationsbeføjelser", respekteres.

Et forslag fra 2022 om **anerkendelse af forældreskab**⁷⁷ mellem medlemsstaterne har til formål at styrke beskyttelsen af **børns grundlæggende rettigheder i grænseoverskridende situationer** såsom deres rettigheder som følge af forældreskab i en anden medlemsstat. Dette indbefatter deres ret til forældrerepræsentation i sundheds- og skolegangsrelaterede spørgsmål. Forældrene til et barn i en medlemsstat vil således fortsat være barnets forældre i andre medlemsstater. Dette er ikke altid tilfældet i dag.

2.6. Ofre for forskelsbehandling

I årtier har den effektive retsbeskyttelse af ofre for forskelsbehandling været central for EU-retten, hvor flere **ligestillingsdirektiver**⁷⁸ giver ret til adgang til klage og domstolsprøvelse i forbindelse med forskelsbehandling og foreningers ret til at intervenere i retten på vegne af eller til støtte for ofre. I henhold til **direktivet om løngennemsigtighed**⁷⁹ får arbejdstagere mulighed for at gøre deres ret til lige løn til kvinder og mænd gældende for samme arbejde eller arbejde af samme værdi. Foreninger, arbejdstagerrepræsentanter og organer såsom ligestillingsorganer eller fagforeninger kan repræsentere ofre i administrative eller retlige procedurer. Disse kan hjælpe ofrene med at søge erstatning⁸⁰, yde støtte til strategiske retssager⁸¹ eller søge erstatning i

⁷⁵ Kommissionens henstilling af 16. september 2021 om sikring af journalisters og andre mediefolks beskyttelse og sikkerhed og styrkelse af deres position i Den Europæiske Union (C(2021) 6650).

⁷⁶ Forslag til forordning om kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af foranstaltninger og samarbejde i spørgsmål vedrørende beskyttelse af voksne (COM(2023) 280).

⁷⁷ Forslag til Rådets forordning om kompetence, lovvalg, anerkendelse af retsafgørelser og accept af officielt bekræftede dokumenter vedrørende forældreskab og om indførelse af en europæisk forældreskabsattest (COM/2022/695).

⁷⁸ Rådets direktiv 79/7/EØF, Rådets direktiv 2000/43/EF (EUT L 180 af 19.07.2000, s. 22), Rådets direktiv 2000/78/EF (EUT L 303 af 2.12.2000, s. 16), Rådets direktiv 2004/113/EF (EUT L 373 af 21.12.2004, s. 37), direktiv 2006/54/EF (EUT L 204 af 26.7.2006, s. 23), og direktiv 2010/41/EU (EUT L 180 af 15.7.2010, s. 1).

⁷⁹ Direktiv (EU) 2023/970 (EUT L 132 af 17.5.2023, s. 21). Evalueringen af EU's bestemmelser om lige løn, der blev gennemført i 2020, konkluderede, at retten til lige løn til kvinder og mænd for samme arbejde eller arbejde af samme værdi ikke anvendes korrekt eller ikke håndhæves i praksis, og at der mangler løngennemsigtighed i mange medlemsstater (SWD(2020) 50).

⁸⁰ Navnlig når de har søgsmålskompetence, dvs. at de har ret eller mulighed for at anlægge sag ved en domstol eller give møde for en domstol.

⁸¹ Strategiske retssager henviser til anvendelsen af søgsmålsstrategier til at skabe sociale, juridiske eller politiske ændringer og anlægges ofte af civilsamfundsorganisationer og/eller advokater.

fællesskab⁸², idet forskelsbehandling navnlig også er forbudt i henhold til EU-ret, når der ikke er noget identificerbart individuelt offer⁸³.

I henhold til ligestillingsdirektiverne skal medlemsstaterne fastsætte effektive, passende og **afskrækkende sanktioner** i tilfælde af forskelsbehandling, herunder bøder, erstatning, påbud til den ansvarlige om at udføre eller afstå fra visse handlinger, offentliggørelse af forseelsen, krav om undskyldning eller pålæggelse af strafferetlige sanktioner⁸⁴ ..

Nye lovgivningsmæssige forslag har til formål at styrke **ligestillingsorganernes**⁸⁵ rolle, navnlig deres uafhængighed, ressourcer og beføjelser for en mere effektiv bekæmpelse af forskelsbehandling. Ligestillingsorganer er afgørende for at hjælpe ofre for forskelsbehandling og sikre gennemførelsen af EU-lovgivningen om ikkeforskelsbehandling. Ligestillingsorganer vil få mandat til at modtage klager over forskelsbehandling, undersøge, rådgive ofre, tilbyde alternativ tvistbilæggelse, afgive udtalelser eller afgørelser og intervenere i retssager som eksperter på vegne af eller til støtte for et eller flere ofre eller i eget navn⁸⁶.

EU er også part i **FN's konvention om rettigheder for personer med handicap**, som fastsætter en forpligtelse til at sikre effektiv adgang til klage og domstolsprøvelse for personer med handicap på lige fod med andre⁸⁷, og har vedtaget **den europæiske lov om tilgængelighed**⁸⁸.

Den europæiske lov om tilgængelighed suppleres af **direktivet om webtilgængelighed**⁸⁹, i henhold til hvilket offentlige organers, herunder retslige organers, websteder og mobilapplikationer skal være tilgængelige for personer med handicap og ældre.

⁸² Kommissionens henstilling 2013/396/EU om fælles principper for kollektive retsmidler i medlemsstaterne til opnåelse af pålæg, forbud eller erstatning i forbindelse med tilsidesættelse af rettigheder i henhold til EU-retten (EUT L 201 af 26.7.2013, s. 60).

⁸³ Organisationer, der handler i offentlighedens interesse på egne vegne, kan indbringe en popularklage (*actio popularis*), uden at der er et bestemt offer, de skal støtte eller repræsentere. Dom af 10. juli 2008, C-54/07, Feryn, EU:C:2008:397, præmis. 15.

⁸⁴ [I Kommissionens rapport om anvendelsen af direktivet om racelighed og direktivet om beskæftigelseslighed \(COM \(2021\)139\)](#) blev der konstateret vanskeligheder med gennemførelsen af bestemmelsen om sanktioner i sager om forskelsbehandling. [Undersøgelsen til støtte for udarbejdelsen af et EU-initiativ til afhjælpning af eventuelle mangler i den retlige beskyttelse mod forskelsbehandling på grund af race eller etnisk oprindelse](#) identificerede endvidere potentielle "mangler" i forbindelse med gennemførelsen af sanktionskravene. Kommissionen vil iværksætte en undersøgelse for at støtte medlemsstaterne med henblik på en nøje overvågning af anvendelsen af effektive, passende og afskrækkende sanktioner.

⁸⁵ [COM/2022/688 final](#) og [COM/2022/689 final](#).

⁸⁶ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/06/12/standards-for-equality-bodies-council-agrees-its-positions/>.

⁸⁷ FN's konvention om rettigheder for personer med handicap, artikel 13.

⁸⁸ Direktiv (EU) 2019/882 (EUT L 151 af 7.6.2019, s. 70), som fastsætter EU-dækkende tilgængelighedskrav for visse produkter og tjenesteydelser. Der henvises til disse krav i forslaget om ændring af direktivet om ofres rettigheder for at sikre, at personer med handicap har adgang til de elektroniske kommunikationsmidler, der skal anvendes i retssager, samt procedurer, støttetjenester og beskyttelsesforanstaltninger. Forslag til direktiv om ændring af direktiv 2012/29/EU, artikel 26c.

⁸⁹ Direktiv (EU) 2016/2102.

Hadefuld tale og hadforbrydelser krænker ofrenes grundlæggende ret til værdighed og lighed. For at bidrage til en effektiv retsbeskyttelse af ofre for hadefuld tale og hadforbrydelser forpligter **Rådets rammeafgørelse om bekæmpelse af racisme og fremmedhad**⁹⁰ medlemsstaterne til at kriminalisere offentlig tilskyndelse til vold og had på grund af race, hudfarve, religion, herkomst, national eller etnisk oprindelse og til at tage behørigt hensyn til racistiske motiver i forbindelse med domfældelsen af de ansvarlige⁹¹. De nationale myndigheder skal efterforske, retsforfølge og prøve sager om påstået hadmotiveret kriminalitet eller tale. Desuden foreslog Kommissionen i 2021⁹² at **tilføje hadefuld tale og hadforbrydelser til de "EU-forbrydelser"**, der er fastsat i artikel 83, stk. 1, i TEUF. Efter Rådets vedtagelse af afgørelsen vil Kommissionen have mulighed for at foreslå lovgivning for på EU-plan at sikre en solid strafferetlig reaktion på hadefuld tale og hadforbrydelser af andre årsager end racisme og fremmedhad.

2.7. Miljøbeskyttelse

Den ændrede **Århusforordning**⁹³ her medført en betydelig styrkelse⁹⁴ af adgangen til klage og domstolsprøvelse på miljøbeskyttelsesområdet. I henhold til forordningen får miljøorganisationer og andre medlemmer af offentligheden mulighed for at anmode EU-institutionerne om at sikre, at deres afgørelser er i overensstemmelse med EU's miljølovgivning⁹⁵. Miljøorganisationer har allerede benyttet sig af denne mulighed ved at anmode om en revision med hensyn til pesticider, fiskeri, taksonomi, nationale klima- og energiplaner, vedvarende energi og landbrugsplaner under den fælles landbrugspolitik⁹⁶.

Kommissionen har også offentliggjort retningslinjer om adgang til klage og domstolsprøvelse på

⁹⁰ Rådets rammeafgørelse 2008/913/RIA.

⁹¹ Kommissionen overvåger medlemsstaternes gennemførelse og anvendelse af dette instrument. Kommissionen samarbejder endvidere med de nationale retshåndhævende og retlige myndigheder om at styrke deres kapacitet til at anerkende, efterforske og retsforfølge hadforbrydelser eller hadefuld tale og støtte ofre. EU's gruppe på højt plan om bekæmpelse af hadefuld tale og hadforbrydelser har i samarbejde med EU's Agentur for Uddannelse inden for Retshåndhævelse (Cepol), OSCE's Kontor for Demokratiske Institutioner og Menneskerettigheder (ODIHR) samt EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder (FRA) udarbejdet en række relevante retningslinjer og standarder.

⁹² COM/2021/777.

⁹³ Forordning (EU) 2021/1767. I 2022 blev den første særlige rapportør for miljøforkæmpere valgt med henblik på at yde beskyttelse for enhver person, der udsættes for eller er i overhængende fare for straf, forfølgelse eller chikane for at forsøge at udøve deres rettigheder i henhold til konventionen.

⁹⁴ På baggrund af konklusionerne fra komitéen til overvågning af overholdelse af Århuskonventionen i sag ACCC/C/2008/32 mod EU blev Århusforordningens anvendelsesområde udvidet og tilpasset konventionen og artikel 9 heri. Komitéen fandt, at EU ikke overholder artikel 9, stk. 3 og 4, med hensyn til adgang til klage og domstolsprøvelse for medlemmer af offentligheden, idet hverken Århusforordningen eller EU-Domstolens retspraksis gennemfører de forpligtelser, der følger af disse stykker.

⁹⁵ Dette kan gøres ved at anmode om en intern prøvelse fra den EU-institution eller det EU-organ, der har vedtaget den administrative retsakt eller i tilfælde af en påstået administrativ undladelse burde have vedtaget en sådan retsakt med den begrundelse, at en sådan handling eller undladelse er i strid med miljølovgivningen. De samme sagsøgere, som har indgivet anmodningen om intern prøvelse i henhold til Århusforordningens artikel 10, kan anlægge sag ved Domstolen, når de har fået kendskab til EU-institutionens afgørelse vedrørende den interne prøvelse.

⁹⁶ I henhold til artikel 59, stk. 7, i forordning (EU) 2021/2116 (EUT L 435 af 6.12.2021, s. 187) skal medlemsstaterne oprette en klagemekanisme for programmeringsperioden 2023-2027 og sikre en effektiv behandling af klager inden for rammerne af strategiske planer under den fælles landbrugspolitik.

miljøområdet⁹⁷ og e-justice-faktablade⁹⁸ om de gældende regler i de enkelte medlemsstater⁹⁹ og kortlagt, hvordan retsbeskyttelsen sikres i de enkelte medlemsstaters lovgivning til gennemførelse af Århuskonventionen¹⁰⁰.

Desuden indeholder et **forslag til et direktiv om miljøkriminalitet**¹⁰¹ bestemmelser om bistand og støtte til personer, der indberetter miljøkriminalitet. Med forslagene til et **direktiv om industrielle emissioner**¹⁰², et **direktiv om luftkvalitet**¹⁰³ og et **direktiv om affald**¹⁰⁴ gives der adgang til kompensation for sundhedsproblemer som følge af overtrædelser af de relevante bestemmelser. Forslagene til et direktiv om henholdsvis luftkvalitet, affald, jordbundsovervågning¹⁰⁵ en forordning om naturgenopretning¹⁰⁶ og et **direktiv om grønne anprisninger**¹⁰⁷ vil ligeledes styrke retten til effektive retsmidler ved at indføre retten til retsmidler, når de relevante bestemmelser i EU-retten overtrædes¹⁰⁸.

2.8. Forbrugerrettigheder og alternative tvistbilæggelsesmekanismer

Med en **kollektiv søgsmålsmekanisme**¹⁰⁹ får udpegede forbrugerorganisationer og offentlige organer adgang til anlæggelse af gruppesøgsmål ved nationale domstole, herunder grænseoverskridende søgsmål vedrørende flere medlemsstater, på vegne af grupper af forbrugere. Disse kollektive søgsmål kan have til formål at sætte en stopper for ulovlig praksis og kræve

⁹⁷ Kommissionens meddelelse om forbedret adgang til domstolsprøvelse på miljøområdet i EU og medlemsstaterne (COM/2020/643).

⁹⁸ https://e-justice.europa.eu/300/DA/access_to_justice_in_environmental_matters.

⁹⁹ I henhold til meddelelsen om revisionen af gennemførelsen af miljøreglerne 2022 – Udviklingen skal vendes gennem overholdelse af miljøreglerne (COM/2022/438) er der "dog stadig plads til forbedringer i de fleste medlemsstater med hensyn til at forbedre offentlighedens adgang til domstolene med henblik på at anfægte afgørelser, handlinger eller undladelser, navnlig inden for planlægning vedrørende vand, natur og/eller luftkvalitet".

¹⁰⁰ https://environment.ec.europa.eu/law-and-governance/environmental-implementation-review_da. Forordningen om visse råvarer og produkter, der er forbundet med skovrydning og skovforringelse (forordning (EU) 2023/1115 (EUT L 150 af 9.6.2023)) indeholder yderligere bestemmelser om adgang til klage og domstolsprøvelse.

¹⁰¹ Forslag til direktiv om strafferetlig beskyttelse af miljøet og om erstatning af direktiv 2008/99/EF af 15.12.2021 (COM(2021) 851).

¹⁰² Direktiv 2010/75/EU (EUT L 334 af 17.12.2010, s. 17). Jf. COM/2022/156 final/3 for den reviderede ramme.

¹⁰³ Forslag til et direktiv om luftkvaliteten og renere luft i EU (omarbejdning) (COM/2022/542).

¹⁰⁴ Forslag til et direktiv om rensning af byspildevand (omarbejdning) af 26.10.2022 (COM(2022) 541).

¹⁰⁵ Forslag til et direktiv om jordbundsovervågning og jordbundsmodstandsdygtighed (loven om jordbundsovervågning) af 5.7.2023 (COM/2023/416).

¹⁰⁶ Forslag til en forordning om naturgenopretning af 22.6.2022 (COM (2022)304).

¹⁰⁷ Forslag til et direktiv om underbygning og kommunikation af udtrykkelige miljøanprisninger (direktivet om grønne anprisninger) (COM(2023)166).

¹⁰⁸ På grundlag af den fælles fortolkning af Århuskonventionen og chartrets artikel 47 bekræftede Domstolen i en nylig dom, at en miljøorganisation, der er bemyndiget til at anlægge sag i overensstemmelse med national ret, bør have mulighed for ved en national domstol at anfægte en administrativ afgørelse om meddelelse eller ændring af EF-typegodkendelser, som kan være i strid med artikel 5, stk. 2, i Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 715/2007 af 20. juni 2007 om typegodkendelse af motorkøretøjer med hensyn til emissioner fra lette personbiler og lette erhvervskøretøjer (Euro 5 og Euro 6) og om adgang til reparations- og vedligeholdelsesinformationer om køretøjer. Dom af 8. november 2022, *Deutsche Umwelthilfe (Réception des véhicules à moteur)*, C-873/19, EU:C:2022:857.

¹⁰⁹ Direktiv (EU) 2020/1828 af 25. november 2020 (EUT L 409 af 4.12.2020, s. 1), https://commission.europa.eu/law/law-topic/consumer-protection-law/representative-actions-directive_da, direktiv (EU) 2019/2161 (EUT L 328 af 18.12.2019, s. 7) og direktiv 2013/11/EU (EUT L 165 af 18.6.2013, s. 63).

erstatning, f.eks. kompensation, udskiftning eller reparation. Et onlineværktøj letter desuden samarbejdet mellem medlemsstater, dommere og repræsentanter for forbrugernes interesser om håndhævelsen af EU's forbrugerrettigheder¹¹⁰. I henhold til **direktivet om urimelige kontraktvilkår**¹¹¹ skal forbrugerne endvidere have adgang til effektive retsmidler i forbindelse med erhvervsdrivendes anvendelse af urimelige kontraktvilkår.

Med det nylige **forslag om ændring af direktivet om alternativ tvistbilæggelse**¹¹² gøres udenretslig tvistbilæggelse for forbrugere endvidere hurtigere og lettere. Dette forbedrer adgangen til personlig støtte til forbrugere, navnlig sårbare forbrugere. Kontaktpunkterne i medlemsstaterne kan lette kommunikationen mellem forbrugere og erhvervsdrivende, hjælpe i forbindelse med den alternative tvistbilæggelse og give oplysninger om forbrugerrettigheder og klageadgang.

Desuden giver **SOLVIT** – et EU-netværk til problemløsning for virksomheder og forbrugere – en alternativ tilgang til tvistbilæggelse, uden at det er nødvendigt at rådføre sig med en advokat eller indbringe sagen for domstolene¹¹³. På transportområdet har initiativet "**Bedre beskyttelse af passagerer og deres rettigheder**" til formål at sikre passagererne bedre information om deres rettigheder, et mere effektivt system til behandling af klager, bedre håndhævelse af passagerrettigheder samt udvidelse af passagerrettigheder til at omfatte multimodale rejser (når en passager benytter forskellige transportformer under samme rejse)¹¹⁴.

2.9. Regulering af onlineindhold og databeskyttelse

Den fortsatte udvikling på digitaliseringsområdet understreger betydningen af at sikre en effektiv retsbeskyttelse i forbindelse med onlineaktiviteter. Med hensyn til moderationen af onlineindhold sikrer **forordningen om digitale tjenester**¹¹⁵ klagemuligheder for modtagere af

¹¹⁰ <https://representative-actions-collaboration.ec.europa.eu/>.

¹¹¹ Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugerftaler (EFT 1993 L 95, s. 29). Forbrugerne sikres i henhold til forslaget til et direktiv om forbrugerkreditaftaler (COM/2021/347) endvidere mod forskelsbehandling, når de anmoder om, indgår eller er i besiddelse af en kreditaftale.

¹¹² Forslag til Europa-Parlamentets og Rådets direktiv om ændring af direktiv 2013/11/EU og direktiv (EU) 2015/2302, (EU) 2019/2161 og (EU) 2020/1828 (COM(2023) 649). Ifølge [forbrugerresultattavlen for 2023](#) oplevede en fjerdedel af forbrugerne et klageberettiget problem. En tredjedel af dem indledte dog ikke en klage på grund af lange sagsbehandlingstider, små beløb eller ringe tillid til en tilfredsstillende løsning på problemet.

¹¹³ Arbejdsdokument fra Kommissionens tjenestegrene med titlen "SOLVIT's Helping Hand in the Single Market: celebrating 20 years" (SWD(2022) 325). De nationale SOLVIT-centre kan meget vel behandle spørgsmål om overholdelse af chartret. Kommissionen agter i 2024 at tilbyde skræddersyet uddannelse til SOLVIT-centrene om chartret for at bistå centrene med denne opgave.

¹¹⁴ <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13290-Travel-better-protection-for-passengers-and-their-rights>.

¹¹⁵ Forordning (EU) 2022/2065 om ændring af direktiv 2000/31/EF (forordningen om digitale tjenester) (EUT L 277 af 27.10.2022, s. 1). Ifølge konsekvensanalysen blev sikring af en retfærdig forvaltning og bemyndigelse af brugerne til at udøve deres rettigheder betragtet som en af de største virkninger af forordningen om digitale tjenester. Alle tre reguleringsmuligheder omfattede en klagemekanisme i to trin: en forpligtelse til at give tjenesteudbydere mulighed for at indgive og behandle klager og adgang til udenretslig tvistbilæggelse, der forventes at kunne afhjælpe eskalerede problemer og løse dem på en hurtigere og mindre ressourcekrævende måde end retssager. Brugere vil altid kunne appellere til domstolene i overensstemmelse med national ret. Bestemmelser om øget gennemsigtighed, der har til formål at gøre brugerne opmærksomme på de politikker, der anvendes på hostet indhold, varer eller tjenesteydelser,

onlineformidlingstjenester. Med forordningen om digitale tjenester indføres der en mekanisme til anmeldelse og fjernelse, der gør det muligt for brugerne at anmelde og anmode om fjernelse af ulovligt indhold. I henhold til forordningen skal onlineplatforme oprette et internt system til behandling af klager, således at brugerne kan indgive klager elektronisk og gratis, samt indføre en udenretslig tvistbilæggesmekanisme¹¹⁶. Forordningen omhandler endvidere en ret til at klage over tjenesteydere i den medlemsstat, hvor tjenestemodtageren befinder sig eller er etableret. Brugerne kan bemyndige et organ, en organisation eller en sammenslutning til at udøve denne ret på deres vegne. Brugerne kan søge erstatning fra udbydere af formidlingstjenester for enhver skade eller ethvert tab, som de har lidt som følge af disse udbyderes tilsidesættelse af deres forpligtelser i henhold til forordningen om digitale tjenester. **Direktivet om elektronisk handel**¹¹⁷ indeholder retssikkerhedsgarantier for udenretslig tvistbilægelse og retsmidler i forbindelse med informationssamfundstjenester.

I henhold til **forordningen om terrorrelateret onlineindhold**¹¹⁸ skal hostingtjenesteyderne underrette indholdsleverandører, hvis deres indhold fjernes, eller adgangen blokeres som følge af et påbud om fjernelse fra en national kompetent myndighed. Hostingtjenesteyderne skal indføre effektive klagemekanismer for brugere, hvis indhold er blevet fjernet, eller hvis adgang er blevet blokeret i EU.

I henhold til **den generelle forordning om databeskyttelse (GDPR)**¹¹⁹ har registrerede ret til at klage over en dataansvarlig eller databehandler til den nationale tilsynsmyndighed eller en kompetent domstol, hvis de mener, at deres personoplysninger er blevet behandlet i strid med GDPR-reglerne. Registrerede har også mulighed for at bemyndige et nonprofitorgan, en organisation eller en sammenslutning til at klage på deres vegne, og de har ret til at modtage erstatning for materiel eller immateriel skade forårsaget af en overtrædelse. GDPR giver de nationale tilsynsmyndigheder solide beføjelser til at undersøge overtrædelser og træffe afhjælpende foranstaltninger, herunder ved at pålægge administrative bøder.

Uden at det berører disse tilsynsmyndigheders beføjelser og på grundlag af de rettigheder, der er sikret i henhold til GDPR, giver **forslaget om et europæisk sundhedsdataområde**¹²⁰ ret til at

og formidling af oplysninger til brugerne om de afhjælpende foranstaltninger, der er truffet over for dem, blev ligeledes betragtet som væsentlige elementer af de effektive retsmidler. Tjenesteyderes systematiske undladelse af at stille klagemuligheder til rådighed var ligeledes omfattet af sanktioner i henhold til alle de politiske løsningsmodeller. Øgede tilsynsbeføjelser for myndigheder vedrørende meget store onlineplatforme, hvor brugernes rettigheder kan blive hårdest ramt, blev anset for at støtte brugernes ret til effektive retsmidler yderligere.

¹¹⁶ Jf. [dokumentet om den udenretslige tvistbilæggesmekanisme i henhold til forordningen om digitale tjenester](#). Forordningen om forbindelserne mellem platforme og virksomheder ("P2B") gav erhvervsbrugere af onlinetjenesteydere mulighed for at klage: forordning (EU) 2019/1150 (EUT L 186 af 11.7.2019, s. 57).

¹¹⁷ Direktiv 2000/31/EF, artikel 17 og 18.

¹¹⁸ Forordning (EU) 2021/784 (EUT L 172 af 17.5.2021, s. 79).

¹¹⁹ Forordning (EU) 2016/679 om ophævelse af direktiv 95/46/EF (EUT L 119 af 4.5.2016, s. 1). Der kan indgives klager til en uafhængig national tilsynsmyndighed eller til en domstol. Derudover kan et non-profitorgan, en organisation eller en sammenslutning indgive klager på vegne af den registrerede, enten efter anmodning fra den registrerede eller på grundlag af national ret. Hvis en registreret lider materiel eller immateriel skade, har vedkommende ret til erstatning fra den dataansvarlige eller databehandleren.

¹²⁰ Forslag til en forordning om et europæisk sundhedsdataområde (COM(2022)197) af 3.5.2022.

klage til digitale sundhedsmyndigheder, som er offentlige organer, der oprettes af medlemsstaterne.

2.10. Asyl og migration

EU-lovgivningen om **asyl og migration** indeholder en række garantier til sikring af retlig beskyttelse af personer, der ankommer til EU og søger om asyl eller opholdstilladelse. Direktiver og forordninger giver inden for rammerne af det fælles europæiske asylsystem asylansøgere mulighed for at anfægte afgørelser truffet af administrative myndigheder.

I henhold til **direktivet om asylprocedurer**¹²¹ har asylansøgere, der indgiver en klage over afslaget på deres ansøgning, generelt ret til at forblive på medlemsstatens område, indtil resultatet af klagen foreligger, eller indtil en retsinstant har truffet afgørelse i sagen. Medlemsstaterne skal sikre ansøgernes ret til effektive retsmidler i forbindelse med enhver afgørelse, der træffes om deres ansøgning om international beskyttelse, samt i forbindelse med afslag på at genoptage behandlingen af en ansøgning, der er blevet afbrudt, og i forbindelse med afgørelser om fratagelse af international beskyttelse. Desuden kan ansøgere, der er blevet tilkendt subsidær beskyttelse, påklage den afgørelse, der anså deres ansøgning om opnåelse af flygtningestatus for grundløs. Endelig skal der sikres retssikkerhedsgarantier for appellanterne svarende til dem, der gælder i forbindelse med undersøgelser i første instans, herunder gratis juridisk bistand og repræsentation fra personer, der er kompetente hertil i henhold til national ret. **Dublin III-forordningen**¹²² giver også ansøgere, som der er truffet en afgørelse om overførsel for, mulighed for at klage eller indbringe sagen for en domstol med henblik på fornyet prøvelse, idet der sikres flere retssikkerhedsgarantier, herunder retten til at forblive på den medlemsstats område, hvor ansøgeren befinder sig, suspension af overførslen, indtil klagen eller prøvelsessagen er afsluttet, og adgang til gratis juridisk og sproglig bistand under hele klage- eller prøvelsesprocessen.

Alle direktiver om **lovlig migration** kræver, at medlemsstaterne, samtidig med at de bibeholder en betydelig skønsmargen, sikrer, at afgørelser om afslag på en ansøgning, inddragelse af en tilladelse eller afslag på forlængelse af en tilladelse kan anfægtes eller appelleres ad rettens vej¹²³. Desuden giver **direktivet om tilbagesendelse** tredjelandsstatsborgere, der ikke har ret til ophold i en medlemsstat, mulighed for at anmode om fornyet prøvelse af afgørelser om tilbagesendelse ved en kompetent retslig eller administrativ myndighed eller et organ bestående af upartiske og uafhængige medlemmer¹²⁴. Inden for rammerne af den **integrerede europæiske grænseforvaltning** har Kommissionen endvidere anbefalet, at "medlemsstaterne bør udvikle og opretholde en operationel national overvågningsmekanisme for grundlæggende rettigheder i forbindelse med grænseforvaltning og tilbagesendelser", som bør "føre tilsyn med eller bidrage til

¹²¹ Direktiv 2013/32/EU (EUT L 180 af 29.6.2013, s. 60).

¹²² Forordning (EU) 604/2013 (EUT L 180 af 29.6.2013, s. 31).

¹²³ Jf.: Rådets direktiv 2003/86/EF (EUT L 251 af 3.10.2003) og direktiv (EU) 2016/801 (EUT L 132 af 21.5.2016).

¹²⁴ Direktiv 2008/115/EF (EUT L 348 af 24.12.2008, s. 98), artikel 13.

eksisterende klagemekanismer (såsom mekanismer til indberetning af hændelser eller klagemekanismer)"¹²⁵.

I forbindelse med beskæftigelse af tredjelandsstatsborgere giver **direktivet om sanktioner over for arbejdsgivere**¹²⁶ tredjelandsstatsborgere, der ikke har ret til at opholde sig i en medlemsstat, ret til at kræve udbetaling af ubetalt løn og indgive klager over arbejdsgivere i tilfælde af udnyttelse¹²⁷. **Direktivet om sæsonarbejdere**¹²⁸ indeholder bestemmelser, der skal gøre det muligt for sæsonarbejdere fra lande uden for EU at indgive klager over deres arbejdsgivere. Et forslag om at udvide denne ret til at omfatte alle arbejdstagere fra lande uden for EU indgår i **forslaget om revision af direktivet om en kombineret tilladelse**¹²⁹. Kommissionen har også revideret **direktivet om det blå kort** for at forpligte medlemsstaterne til at sørge for effektive retsmidler i forbindelse med alle afslag på ansøgninger om opholds- og arbejdstilladelse, der udstedes til højt kvalificerede arbejdstagere¹³⁰.

3. Medlemsstaternes foranstaltninger til at sikre en effektiv retsbeskyttelse

Medlemsstaterne har pligt til at sikre, at de forskellige aktører i chartrets håndhævelseskæde anvender de grundlæggende rettigheder i praksis til gavn for alle¹³¹. I overensstemmelse med artikel 19 i TEU er de ansvarlige for at yde effektiv retsbeskyttelse på deres område — enten gennem retssystemer eller udenretslige organer. Alle deltagende medlemsstater i høringerne i forbindelse med udarbejdelsen af denne rapport henviste til en række forskellige retslige og udenretslige klagemuligheder. Dette kapitel giver et overblik over den seneste udvikling som anført af flere medlemsstater.

¹²⁵ Meddelelse fra Kommissionen til Europa-Parlamentet og Rådet om fastlæggelse af den flerårige strategiske politik for integreret europæisk grænseforvaltning ([COM/2023/146](#)), komponent 13, stk. 3.

I overensstemmelse med forordningen om den europæiske grænse- og kystvagt (2019/1896) er alle Frontex-observatører af grundlæggende rettigheder desuden blevet rekrutteret. Det samlede antal observatører er således 46 (opfordringen i forordningen om den europæiske grænse- og kystvagt lyder på 40 observatører). Forordningen om den europæiske grænse- og kystvagt giver observatørerne samme adgang til alle Frontex-operationer som alle andre udsendte Frontex-medarbejdere.

¹²⁶ Direktiv 2009/52/EF (EUT L 168 af 30.6.2009, s. 24).

¹²⁷ Meddelelse fra Kommissionen om anvendelsen af direktiv 2009/52/EF af 18. juni 2009 om minimumsstandarder for sanktioner og foranstaltninger over for arbejdsgivere, der beskæftiger tredjelandsstatsborgere med ulovligt ophold (COM(2021) 592). Derudover Agenturet for Grundlæggende Rettigheder, 2021, Protecting migrants in an irregular situation from labour exploitation — Role of the Employers Sanctions Directive. Kommissionen udarbejder i samarbejde med Agenturet for Grundlæggende Rettigheder en uddannelsesvejledning for arbejdsinspektører om direktivets beskyttende elementer.

¹²⁸ Direktiv 2014/36/EF af 26. februar 2014 om betingelserne for tredjelandsstatsborgeres indrejse og ophold med henblik på arbejde som sæsonarbejdere (EUT L 94 af 28.3.2014, s. 375). Kommissionen har også iværksat en undersøgelse for at identificere huller og mangler i beskyttelsen af sæsonarbejdere fra tredjelande i EU.

¹²⁹ Forslag til et direktiv om én enkelt ansøgningsprocedure for en kombineret tilladelse til tredjelandsstatsborgere til at opholde sig og arbejde på en medlemsstats område og om et sæt fælles rettigheder for arbejdstagere fra tredjelande, der har lovligt ophold i en medlemsstat (omarbejdning) (COM/2022/655).

¹³⁰ Direktiv (EU) 2021/1883 (EUT L 382 af 28.10.2021, s. 1), artikel 11, stk. 3.

¹³¹ Strategien for chartret, s. 19.

3.1. Lettere adgang til klage og domstolsprøvelse gennem digitaliseringsbestræbelser

Flere medlemsstater betragter e-justice-løsninger som centrale for at forbedre adgangen til klage og domstolsprøvelse. De giver brugerne mulighed for hurtigere og lettere at udøve deres rettigheder¹³². Digitale retstjenester er moderne og sikrer en højere grad af tilgængelighed og endda tilpasning af retstjenester samt deres fortsatte tilvejebringelse i krisesituationer¹³³.

Der gøres en indsats fra mange medlemsstaters side for at forbedre den digitale adgang til retsvæsenet¹³⁴. I **Rumænien** blev digitaliseringen af retssystemet eksempelvis fremskyndet under covid-19-pandemien¹³⁵. **Slovakiet** finansierer foranstaltninger til fremme af digitaliseringen af retsvæsenet under genopretnings- og resiliensfaciliteten, som forbereder landet på at tilslutte sig eCodex-systemet¹³⁶.

Manglende digitale færdigheder, problemer med hensyn til interoperabiliteten mellem IT-systemer og digital sikkerhed nævnes som de største udfordringer i denne henseende¹³⁷. **Sverige** anfører også, at visse aspekter af digitaliseringen, herunder videoafhøringer, muligvis ikke er hensigtsmæssige i alle tilfælde¹³⁸.

Høringerne viser også de forskellige funktioner, der oprettes inden for rammerne af e-justice-initiativerne¹³⁹. I **Tyskland** er det obligatorisk for advokater, myndigheder og offentlige enheder at fremsende dokumenter via et onlineværktøj. Det er frivilligt for alle andre at anvende elektroniske retshandler¹⁴⁰. I **Frankrig** hjælper en mobilapplikation offentligheden med at søge

¹³² Jf. EU's resultattavle for retsområdet for 2023, s. 31-37.

¹³³ Bidrag fra **Slovenien**, s. 6-7, og bidrag fra **Litauen**, s. 7-8, bidrag fra Europarådet.

¹³⁴ Rapport om retsstatssituationen 2023, s. 9-10, hvori det bemærkes, at initiativerne til forbedring af digitaliseringen er blevet videreført, og at medlemsstaterne tager yderligere skridt i denne henseende. Digitaliseringen af retssystemet er fortsat generelt meget fremskredet i **Estland, Tyskland, Letland, Polen, Spanien, Slovakiet, Litauen, Ungarn** og **Østrig**. Der er rettet henstillinger til **Frankrig, Italien** og **Nederlandene** om fortsat at forbedre digitaliseringen af retsvæsenet gennem igangværende bestræbelser. Med hensyn til de igangværende bestræbelser henvises der i **Luxembourgs** høringsbidrag, s. 5, til, at visse oplysninger gives digitalt, og at der træder en papirløs retsmekanisme i administrative spørgsmål i kraft efter et pilotprojekt om hasteprocedurer. **Frankrigs** bidrag, s. 6, henviser til styrkelse af netværk, forbedring af forretningssoftware og rekruttering af IT-teknikere. **Grækenlands** bidrag, s. 10-12, henviser til støtte til digital optagelse af retssager ved førsteinstans- og appeldomstolene i Athen, Piræus og Thessaloniki. Derudover bidrag fra **Kroatien**, s. 7-8. Bidrag fra **Finland**, s. 5-6. Bidrag fra **Polen**, s. 17-18. Bidrag fra **Ungarn**, s. 10-12. Bidrag fra **Letland**, s. 6-7.

¹³⁵ Bidrag fra **Rumænien**, s. 10. Derudover bidrag fra Europarådet, der henviser til den almene situation.

¹³⁶ Bidrag fra **Slovakiet**, s. 4, der henviser til eCodex-systemet, som kan benyttes til udsendelse af europæiske efterforskningskendelser, indgivelse af anmodninger om retshjælp og deling af elektronisk bevismateriale.

¹³⁷ Med hensyn til udfordringer henviser **Rumæniens** bidrag, s. 10, til den samtidige tilgængelighed af fire versioner af domstolens elektroniske sagsakter og behovet for at sikre kompatibilitet, cybersikkerhed og modernisering af IT-infrastrukturen på lokalt plan. **Spaniens** bidrag, s. 1 og 5, henviser til behovet for at sikre tilstrækkelige digitale færdigheder. I rapporten om retsstatssituationen 2023, s. 9, henvises der til betydningen af at sikre, at digitale værktøjer kan anvendes effektivt i praksis, herunder ved hjælp af tilstrækkelig uddannelse.

¹³⁸ Bidrag fra **Sverige**, s. 6-7.

¹³⁹ Ud over informationsformidling omfatter disse initiativer onlineindgivelse af politirapporter og begæring til domstolene, administration af digitale sagsakter med henblik på at se og downloade retslige dokumenter og fremsende dokumenter og retsmøder i videokonferenceformat og lyd- og videooptagelser af retssager. F.eks. henviser bidrag fra **Belgien**, s. 6 og 20, til digital arkivering af dokumenter, onlinesagsakter, administrative onlineløsninger for sårbare personer og til søgning efter en godkendt oversætter, tolk eller ekspert. I fremtiden bør det også være muligt at indlede retssager digitalt, indgive begæring, kommunikere online med domstolene og konsultere retsafgørelser digitalt.

¹⁴⁰ Bidrag fra **Tyskland**, s. 8.

efter domstole, advokater og notarer¹⁴¹. Nogle respondenter i **undersøgelsen foretaget via platformen for grundlæggende rettigheder** kommenterede imidlertid kompleksiteten og den delvise manglende tilgængelighed af digitale værktøjer, f.eks. på grund af øgede omkostninger for advokater og klienter, systemfejl eller begrænsningen af tilgængeligheden til autoriserede advokater¹⁴².

3.2. Proceduremæssige rettigheder

Som anført i kapitel 2 er **tilgængeligheden af tilstrækkelige oplysninger** om retslige og udenretslige retsmidler og om, hvordan disse kan benyttes, afgørende for at lette alles adgang til klage og domstolsprøvelse. Med hensyn til at informere offentligheden om retssystemet og de tilgængelige retsmidler henviser alle medlemsstater til oplysninger på et særligt officielt websted for retsvæsenet eller et relevant ministerium¹⁴³. I **Luxembourg** stilles der eksempelvis oplysninger om retshjælp, retsafgifter, proceduremæssige rettigheder og offentliggjorte retsafgørelser til rådighed online sammen med kontaktformularer eller e-mailadresser til brug ved forespørgsler fra offentligheden¹⁴⁴.

Svarene på undersøgelsen foretaget via platformen for grundlæggende rettigheder viser, at der for det meste gives oplysninger til parterne i straffesager (59 ud af 115 respondenter) og administrative sager (45), men i markant mindre grad til parter i civile sager (36) eller personer, der forsøger at få adgang til udenretslige retsmidler (31)¹⁴⁵.

Adgang til **tolkning og oversættelse** er også afgørende for at undgå hindringer for adgangen til klage og domstolsprøvelse for personer med utilstrækkeligt kendskab til det pågældende lands officielle sprog. Flere medlemsstater, der deltog i høringerne, stiller gratis tolkning og oversættelse til rådighed for mistænkte og tiltalte i straffesager¹⁴⁶.

¹⁴¹ Bidrag fra **Frankrig**, s. 7.

¹⁴² Onlinehøring via platformen for grundlæggende rettigheder, spørgsmål 3: Anvendes der i din medlemsstat digitale værktøjer til at lette adgangen til klage og domstolsprøvelse ved hjælp af retslige og udenretslige retsmidler? Derudover rapporten om retsstatssituationen 2023, s. 9-10, der henviser til den yderligere stigning i anvendelsen af det elektroniske kommunikationssystem og de fleste tilbageværende domstoles integration i et fælles system i **Kroatien**. Der er dog stadig betydelige effektivitets- og kvalitetsproblemer i forbindelse med digitaliseringen af retsvæsenet. I **Italien** er der sket betydelige fremskridt med digitaliseringen af det civile retssystem, hvorimod de ændrede procedureregler, der gør det muligt at digitalisere det strafferetlige system, stadig mangler at blive gennemført fuldt ud.

¹⁴³ Bidrag fra **Slovakiet**, s. 4, der henviser til et særligt websted for den øverste domstol, bidrag fra **Bulgarien**, s. 19, der henviser til en e-justiceportal med gratis, direkte og permanent elektronisk adgang, bidrag fra **Spanien**, s. 1 og 5, der henviser til oplysninger, der er givet online om retsvæsenet og de retslige og udenretslige retsmidler, bidrag fra **Østrig**, s. 14-15.

¹⁴⁴ Bidrag fra **Luxembourg**, s. 5. Kommissionen har i rapporten om retsstatssituationen 2023 (s. 10) imidlertid fremsat en henstilling til Luxembourg vedrørende den igangværende reform for at sikre en bedre tilgængelighed af retshjælp.

¹⁴⁵ Onlinehøring via **platformen for grundlæggende rettigheder**, spørgsmål 2: Er det din erfaring, at der i praksis i din medlemsstat gives oplysninger om tilgængelige retsmidler og de skridt, der skal tages under en retssag/i forbindelse med adgangen til udenretslige retsmidler?

¹⁴⁶ Bidrag fra **Østrig**, s. 16, bidrag fra **Belgien**, s. 28, bidrag fra **Kroatien**, s. 7, bidrag fra **Finland**, s. 6-7, bidrag fra **Frankrig**, s. 8, bidrag fra **Tyskland**, s. 9, bidrag fra **Grækenland**, s. 12-14, bidrag fra Ungarn, s. 12, bidrag fra **Irland**,

Omfanget af denne ret varierer imidlertid fra medlemsstat til medlemsstat. Tolkning og oversættelse af relevante retslige dokumenter er ud over inden for rammerne af straffesager i visse medlemsstater også tilgængelig i civile sager eller for civile parter i straffesager¹⁴⁷. Nogle medlemsstater udvider adgangen til tolkning og oversættelse til at omfatte ofre for forbrydelser¹⁴⁸ og administrative sager¹⁴⁹. I den forbindelse henviser nogle specifikt til indvandringssager¹⁵⁰ eller uledsagede mindreårige og deres værger¹⁵¹. I **Kroatien** har ombudsmanden anbefalet, at der stilles tolkning og oversættelse til rådighed på flere sprog i sager vedrørende arbejdstageres rettigheder eller international beskyttelse¹⁵².

I civile sager stiller medlemsstaterne almindeligvis krav om, at ikke-indfødte talere selv dækker udgifter til tolkning og oversættelse. Afhængigt af den økonomiske situation kan det være muligt at få dækket disse omkostninger via **retshjælp**, afhængigt af de betingelser, der er fastsat i national ret. Der er generelt adgang til retshjælp til dækning af udgifter til tolkning og oversættelse for dem, der ingen midler har¹⁵³. Ved hjælp af et system til forvaltning af retshjælpssager kan der i **Finland** foretages en foreløbig beregning med hensyn til retten til retshjælp og ansøgninger om retshjælp¹⁵⁴.

I undersøgelsen foretaget via platformen for grundlæggende rettigheder bekræftede 82 ud af 115 respondenter, at tolke- og oversættelsestjenester er de mest udbredte foranstaltninger til fjernelse af hindringer for adgangen til retslige og udenretslige retsmidler i deres medlemsstater, efterfulgt af retshjælp (79/115)¹⁵⁵.

3.3. Ofres rettigheder

I de høringer, der blev gennemført som led i denne rapport, henviste de fleste medlemsstater til, at der var blevet truffet nye foranstaltninger til beskyttelse af ofre for forbrydelser. I **Rumænien** yder de specialiserede støtteafdelinger for ofre for forbrydelser f.eks. støtte til ofre gennem et landsdækkende netværk bestående af 47 kontorer¹⁵⁶. To af **Sloveniens** største domstole i første

s. 2, bidrag fra **Letland**, s. 7, bidrag fra **Litauen**, s. 8-9, bidrag fra **Luxembourg**, s. 5, bidrag fra **Nederlandene**, s. 3, bidrag fra **Polen**, s. 18, bidrag fra **Portugals kontaktpunkt**, s. 6, bidrag fra **Rumænien**, s. 11, bidrag fra **Sverige**, s. 7, bidrag fra **Slovakiet**, s. 4-5, bidrag fra **Slovenien**, s. 7. Ikke desto mindre er der p.t. indledt traktatbrudsprocedurer mod fire medlemsstater for ukorrekt gennemførelse af direktiv 2010/64/EU.

¹⁴⁷Bidrag fra **Grækenland**, s. 12-14. Bidrag fra **Frankrig**, s. 3-4, Bidrag fra **Belgien**, s. 28. Høringsbidrag fra **Finland**, s. 6-7.

¹⁴⁸ Bidrag fra **Frankrig**, s. 3-4, der henviser til retten for et offer, der ikke forstår fransk, til at få stillet en tolk og en oversættelse til rådighed af de oplysninger, der er nødvendige for udøvelsen af deres rettigheder. Ofre har ret til at anmode om oversættelser eller mundtlige sammendrag af retsmøder, bidrag fra **Østrig**, s. 16.

¹⁴⁹ Bidrag fra **Ungarn**, s. 12-13.

¹⁵⁰ Bidrag fra **Nederlandene**, s. 3.

¹⁵¹ Bidrag fra **Kroatien**, s. 7.

¹⁵² Bidrag fra **Kroatiens ombudsmand**, s. 7.

¹⁵³ Bidrag fra **Finland**, s. 6-7, bidrag fra **Letland**, s. 7, bidrag fra **Belgien**, s. 21.

¹⁵⁴ Bidrag fra **Finland**, s. 5-6, hvori det også nævnes, at advokater, forsvarsadvokater, tolke og oversættere kan benytte systemet til at ansøge om offentlige midler, indsende fakturaer og få adgang til fjerntjenester i forbindelse med retshjælp.

¹⁵⁵ Onlinehøring via platformen for grundlæggende rettigheder, jf. spørgsmål 1.

¹⁵⁶ Bidrag fra **Rumænien**, s. 11. I Litauen blev der i 2021 indført en samarbejdsprocedure mellem akuthjælpere og udbydere af støtte til ofre. Bidrag fra **Litauen**, s. 9.

instans råder over specialiserede støtteafdelinger for ofre, der sætter dommere og ofre sammen (som oftest ofre for kønsbaseret vold eller vold i hjemmet) for at undgå unødvendig kontakt med den påståede gerningsmand og træffe afgørelse om beskyttelsesforanstaltninger¹⁵⁷.

Østrig yder gratis psykologstøtte til ofre under straffesager og civile retssager¹⁵⁸. I **Tyskland** kræves det i henhold til strafferetsplejeloven, at domstolene yder psykologbistand. Ofre for alvorlige voldelige eller seksuelle forbrydelser kan også anmode om, at der udpeges en psykologisk omsorgsperson, der yder gratis bistand i deres sag¹⁵⁹. I **Sverige** kan der også udpeges en gratis advokat for at beskytte ofrenes interesser og rejse erstatningskrav i straffesager¹⁶⁰. I **Grækenland** stilles der udelukkende psykologbistand til rådighed for ofre for menneskehandel¹⁶¹. I **Kroatien** har ombudsmanden anbefalet målrettede kurser om ofres rettigheder og oprettelse af særlige støtteafdelinger for ofre og vidner ved alle domstole¹⁶².

Desuden var næsten en tredjedel af respondenterne i undersøgelsen foretaget via platformen for grundlæggende rettigheder (31/115) enige om, at sårbare parter har adgang til hasteprocedurer¹⁶³. I **Cypern** og **Tyskland** kan sager, der involverer seksuel vold eller børn, f.eks. behandles som en prioritet¹⁶⁴. I **Belgien** indeholder retsplejeloven bestemmelser om en fremskyndet foranstaltning i sager vedrørende grænseoverskridende forældreansvar og beskyttelse af børn (f.eks. i internationale sager om bortførelse af børn)¹⁶⁵.

Med hensyn til **behandling af kønsbaseret vold og vold i hjemmet** har nogle medlemsstater for nylig gjort det muligt for de retshåndhavende myndigheder at dele ofrenes kontaktoplysninger med et støttecenter, som kontakter offeret på eget initiativ for at tilbyde støtte efter anmeldelsen af forbrydelsen¹⁶⁶. Der er også gjort en vis indsats for at sikre, at der står målrettet støtte til rådighed.

¹⁵⁷ Bidrag fra **Slovenien**, s. 10.

¹⁵⁸ Bidrag fra **Østrig**, s. 1-2.

¹⁵⁹ Bidrag fra **Tyskland**, s. 12-13.

¹⁶⁰ Bidrag fra **Sverige**, s. 8-15.

¹⁶¹ Bidrag fra **Grækenland**, s. 15-16.

¹⁶² Bidrag fra **Kroatien**, s. 12-15. ENNHRI, s. 3, henviser også til de mangler, som de nationale menneskerettighedsinstitutioner har identificeret med hensyn til at sikre ofres rettigheder (ofre for hadforbrydelser og vold i hjemmet i **Tyskland**, retten til erstatning for ofre for menneskehandel i **Luxembourg** og udenlandske ofre i **Slovenien**).

¹⁶³ Onlinehøring via **platformen for grundlæggende rettigheder**, spørgsmål 1: Hvilke foranstaltninger anvendes der i din medlemsstat til at fjerne sproglige/kulturelle/fysiske/økonomiske/andre hindringer for adgang til retslige og udenretslige retsmidler? a. Tolkning og oversættelse (82 positive svar), b. foranstaltninger til at lette adgangen for personer med handicap, herunder foranstaltninger vedrørende fysisk adgang til retsbygninger (60), c. retshjælp (79), d. ordninger til at henvise sårbare ofre, herunder ofre for vold i hjemmet eller kønsbaseret vold, til støttetjenester (65), e. hasteprocedurer for sårbare parter, herunder i sager, der involverer seksuel vold eller børn (31), f. andre foranstaltninger (8).

¹⁶⁴ Bidrag fra **Cyperns kontaktpunkt**, s. 3. Bidrag fra **Tyskland**, s. 4, 14 og 18, hvori der også henvises til en forenklet procedure for unge tiltalte. Ifølge **Litauens** bidrag, s. 10., kan efterforskning forud for retssagen prioriteres, når den mistænkte eller offeret er en ung person, eller når den mistænkte er varetægtsfængslet. I **Letland** behandles straffesager, der involverer vold eller seksuel vold, herunder mod børn, som en prioritet. Bidrag fra **Letland**, s. 7.

¹⁶⁵ Bidrag fra **Belgien**, s. 26. **Nederlandenes** høringsbidrag, s. 5, henviser til et projekt, der indfører en forkortet retlig procedure for at bidrage til at mindske antallet af konflikter mellem forældre under skilsmisser og forebygge, at børn lider skade.

¹⁶⁶ Bidrag fra **Litauen**, s. 9, bidrag fra **Østrig**, s. 20, bidrag fra **Belgien**, s. 24-25, bidrag fra **Slovakiet**, s. 4-5.

Finland har f.eks. oprettet et netværk bestående af 24 støttecentre for ofre for seksuel vold i hele landet¹⁶⁷. I **Sverige** har ofre for seksuel vold og seksuelt misbrug adgang til særlige plejeenheder¹⁶⁸. I **Kroatien** har kontoret for ligestilling mellem mænd og kvinder udarbejdet retningslinjer for retshåndhævende og retlige aktører om behandling af seksuelle forbrydelser¹⁶⁹.

Som bemærket i strategien for chartret og beretningen om chartret fra 2022 er **civilsamfundsorganisationer** også centrale partnere i chartrets håndhævelseskæde. I de høringer, der blev gennemført i forbindelse med strategien for chartret, bekræftede 80 % af de adspurgte civilsamfundsorganisationer, at folk henvender sig til dem for at få oplysninger om deres rettigheder. Et overvældende flertal (85 %) af civilsamfundsorganisationerne har endvidere gennemført oplysningsaktiviteter om grundlæggende rettigheder¹⁷⁰. I de høringer, der blev gennemført som led i denne rapport, henviste flere medlemsstater til civilsamfundsorganisationernes centrale bidrag til at yde juridisk og anden bistand til dem, der har behov for det¹⁷¹. I **Tyskland** har myndighederne f.eks. indgået samarbejdsaftaler med rådgivningscentre, der drives af civilsamfundsorganisationer, og som yder støtte i sager om menneskehandel i næsten alle delstater¹⁷².

Afholdelse af regelmæssige, målrettede kurser for retsvæsenets aktører

I de fleste medlemsstater er der adgang til juridisk uddannelse i, hvordan man kommunikerer med forskellige grupper af ofre eller personer med forskellig kulturel, religiøs, racemæssig, etnisk eller sproglig baggrund, samt i beskyttelsesforanstaltninger, navnlig i tilfælde af vold mod kvinder og vold i hjemmet, eller kønssensitiv praksis i retssager¹⁷³. I **Ungarn** ledes uddannelsen i at imødekomme sårbare gruppers behov f.eks. af psykologer inden for rammerne af det årlige uddannelsesprogram for domstole¹⁷⁴. I **Spanien** kræver ny lovgivning, at advokatsammenslutninger tilbyder uddannelse i børns rettigheder i lyset af konventionen om

¹⁶⁷ Bidrag fra **Finland**, s. 7.

¹⁶⁸ Bidrag fra **Sverige**, s. 9-10. Derudover bidrag fra **Portugal**, s. 6-7, der henviser til, at der er blevet eller er ved at blive oprettet støttekontorer for ofre for kønsbaseret vold i otte byer.

¹⁶⁹ Bidrag fra **Kroatien**, s. 5-6, der henviser til proceduren i tilfælde af sager om seksuel vold.

¹⁷⁰ Strategien for chartret, s. 10 og 18, der henviser til den understøttende analyse af interessenthøringer, s. 31.

¹⁷¹ **16 medlemsstater** fastsætter som en særlig ordning for adgang til klage og domstolsprøvelse for personer, der risikerer forskelsbehandling, og ældre, at civilsamfundsorganisationer og/eller ligestillingsorganer har ret til at indlede eller deltage i retssager på vegne af eller til støtte for et eller flere ofre. EU's resultatavtale for retsområdet 2023, s. 25. Forskellige civilsamfundsorganisationer i **Slovenien** arbejder for at bekæmpe forskelsbehandling og støtte ofre, herunder fra sårbare grupper. De yder juridisk rådgivning, advokatbistand og bistand i forbindelse med retsmidler i sager om forskelsbehandling. Bidrag fra Slovenien, s. 3-4. Bidrag fra **Sloveniens kontaktpunkt**, s. 3.

¹⁷² Bidrag fra **Tyskland**, s. 12-13.

¹⁷³ EU's resultatavtale for retsområdet for 2023, s. 24-25 og 31.

¹⁷⁴ Bidrag fra **Ungarn**, s. 16-17, der henviser til 932 deltagende dommere, 601 deltagende dommerfuldmægtige og 102 deltagende praktikanter. De pågældende sårbare grupper omfatter børn, ældre, personer med handicap og ofre for vold i hjemmet og menneskehandel. Derudover bidrag fra **Litauen**, s. 8 og 13, der henviser til uddannelse og målrettede anbefalinger, der stilles til rådighed for advokater, der yder juridisk bistand omfattet af retshjælpen. Bidrag fra **Bulgarien**, s. 19, der henviser til Bulgariens nationale retsinstitut, der afholder uddannelse af dommere i effektiv beskyttelse mod forskelsbehandling.

barnets rettigheder og vold mod børn¹⁷⁵. I **Sverige** modtager anklagere, der behandler sager, der involverer børn, målrettet uddannelse og repræsenterer barnet under retssagen¹⁷⁶. Desuden henviste nogle medlemsstater til bestræbelserne på at forbedre den effektive retsbeskyttelse af ofre ved at tilbyde målrettet uddannelse til andre relevante fagfolk. Der blev dog kun givet få oplysninger om, hvornår der tilbydes relevant uddannelse (ved påbegyndelsen af en stilling eller som løbende jobtræning), og om, hvorvidt uddannelsen er obligatorisk. Uddannelsen tilbydes muligvis også kun ved de største domstole eller omfatter måske kun én sårbar gruppe eller én type kriminalitet.

3.4. Børnevenlig retspleje

Høringerne viser, at medlemsstaterne i stigende grad træffer særlige foranstaltninger for at sikre retsbeskyttelse på en måde, der er specifikt tilpasset børn¹⁷⁷. Nylige initiativer inden for børnevenlig retspleje har fokuseret på oprettelsen af særlige retslokaler for børn, adgang til retshjælp og forelæggelse for børn samt specialuddannelse af retsvæsenets aktører for at sikre, at børn, der er mistænkte, tiltalte, ofre og vidner, kan deltage effektivt i sagen på en måde, der svarer til deres modenhed. I de fleste medlemsstater¹⁷⁸ skal domstolene informere et barn om sagen og forklare konsekvenserne heraf på en måde, der er tilpasset barnet¹⁷⁹.

Nogle medlemsstater har også oprettet specialiserede domstole eller anklagere med ansvar for sager, der involverer børn. I 2021 ændrede **Cypern** lovgivningen for at prioritere udenretslige procedurer for unge lovovertrædere og oprettede specialiserede børnedomstole¹⁸⁰. I **Tyskland** sikrer ungdomsdomstole og -anklagere, at sager, der involverer unge, behandles af aktører inden for retsvæsenet, der råder over en passende uddannelse¹⁸¹.

¹⁷⁵ Bidrag fra **Spanien**, s. 2 og 4, der også henviser til uddannelse af fagfolk på støttekontorerne for ofre for kriminalitet i behovene hos personer med handicap, herunder et kursus om tilgængelighed. Bidrag fra **Frankrig**, s. 9, der henviser til tværregional uddannelse i modtagelse af personer med handicap, bidrag fra **Litauen**, s. 8 og 13, der henviser til uddannelse af dommere i kommunikation med personer med handicap.

¹⁷⁶ Bidrag fra **Sverige**, s. 11-12.

¹⁷⁷ Henvisning til en retspleje, der er tilgængelig, alderssvarende, hurtig, omhyggelig, tilpasset og fokuseret på barnets behov og rettigheder. Jf.: Retningslinjer om børnevenlig retspleje (vedtaget af Europarådets Ministerudvalg den 17. november 2010 på viceministrenes 1 098. møde), 17/11/2010.

¹⁷⁸ EU's resultattavle for retsområdet for 2023, figur 32, s. 28.

¹⁷⁹ Bidrag fra **Slovakiet**, s. 7, bidrag fra **Luxembourg**, s. 8.

¹⁸⁰ Bidrag fra **Cyperns kontaktpunkt**, s. 4, hvoraf det fremgår, at tilbageholdelse af børn er den sidste udvej. Børnedomstolene kan også pålægge alternative straffe, herunder rettesættelser, bøder, samfundstjeneste for børn over 16 år, henvisning til et center for behandling af stofmisbrug mv.

¹⁸¹ Bidrag fra **Tyskland**, s. 6, 14 og 16, der henviser til loven om ungdomsdomstole. OHCHR henviser imidlertid i sit bidrag, s. 5-6, til de afsluttende bemærkninger fra FN's Komité for Barnets Rettigheder, hvor komitéen anbefalede Tyskland at sikre, at alle børn, herunder børn under 14 år, kan give deres mening til kende og blive hørt i forbindelse med afgørelser, der vedrører dem, og at fastsætte retlige standarder for at sikre børnevenlige retssager. Komitéen glædede sig endvidere over de foranstaltninger, der er truffet for at bringe Tysklands børneretssystem i overensstemmelse med konventionen, herunder ved at gennemføre direktiv (EU) 2016/800 (CRC/C/DEU/CO/5-6, stk. 17, litra a)) i national ret.

Der er i de seneste år også taget initiativer til at forbedre børns muligheder for at anmelde en forbrydelse. I **Spanien** er der indført foranstaltninger til tidlig opdagelse for at identificere vold mod børn, herunder en styrket forpligtelse for dem, der er i kontakt med børn, til at anmelde mistanke om misbrug. På skolerne skal der desuden udpeges en velfærds- og beskyttelseskoordinator¹⁸².

På samme måde har mange medlemsstater styrket børns kapacitet til at anmelde forbrydelser og deltage i retssager med bistand fra en retlig repræsentant udpeget af en domstol¹⁸³. Særligt vigtigt er det med bistand fra en neutral tredjepart, når den mistænkte eller tiltalte er barnets forælder. I **Østrig** udpeges der en ombudsmand for børn for at give børn mulighed for at deltage uden at belaste dem og for at mindske loyalitetskonflikter¹⁸⁴. Tilsvarende kan der i **Nederlandene** udpeges en værge i henhold til civillovbogen til at varetage barnets tarv eller på barnets anmodning¹⁸⁵.

Flere medlemsstater henviser til adgangen til særlige retslokaler for børn¹⁸⁶. I **Slovakiet** er der ved at blive oprettet familielokaler for at lette samtaler med børn eller andre sårbare personer¹⁸⁷. I **Frankrig** kan afhøringer af børneofre foretages af efterforskere i civil beklædning i et lokale udstyret med legetøj, mikrofoner og kameraer. Fra et kontrolrum overvåger og fortolker en børnepsykiater barnets adfærd¹⁸⁸.

Medlemsstaterne tager også i stigende grad hensyn til børns behov, når de tilrettelægger støttetjenester for ofre. I **Spanien** skal ofre, der er børn, i straffesager, der involverer vold mod et barn eller en ung, henvises til et støttekontor for ofre¹⁸⁹. **Rumænien** har i partnerskab med Agenturet for Grundlæggende Rettigheder iværksat et projekt, der skal sikre adgang til strafferetspleje for børneofre¹⁹⁰. På samme måde har **Polen** i samarbejde med UNICEF¹⁹¹ udviklet juridiske opkaldstjenester til støtte for børn, herunder for flygtningebørn fra Ukraine¹⁹².

Ud over disse positive eksempler henviste nogle af høringsdeltagerne imidlertid også til manglen på børnevenlig information og alderssvarende indkvartering for at lette børns deltagelse i retssager,

¹⁸² Bidrag fra **Spanien**, s. 3.

¹⁸³ EU's resultattavle for retsområdet for 2023, figur 31, s. 28.

¹⁸⁴ Bidrag fra **Østrig**, s. 21-25, bidrag fra **Frankrig**, s. 12, hvoraf det fremgår, at børn kan ledsages af deres retlige repræsentant, en voksen efter eget valg eller en autoriseret støtteorganisation for ofre.

¹⁸⁵ Bidrag fra **Nederlandene**, s. 7, bidrag fra **Sverige**, s. 12, der henviser til loven om særlige repræsentanter for børn. Derudover bidrag fra **Finland**, s. 9, der henviser til den igangværende lovgivningsmæssige revision, der omfatter forslag til ændringer af udnævnelser af formyndere for børn.

¹⁸⁶ EU's resultattavle for retsområdet for 2023, figur 31, s. 28. I Luxembourg skal børn f.eks. afhøres i børnevenlige omgivelser, høringsbidrag fra **Luxembourg**, s. 8.

¹⁸⁷ Bidrag fra **Slovakiet**, s. 7.

¹⁸⁸ Bidrag fra **Frankrig**, s. 12, hvoraf det fremgår, at afhøringer af børn skal finde sted under tilstedeværelse af en psykolog, børnelæge, et familiemedlem, en ad hoc-administratør eller en person, der er bemyndiget af børnedommeren.

¹⁸⁹ Bidrag fra **Spanien**, s. 4.

¹⁹⁰ Bidrag fra **Rumænien**, s. 13, bidrag fra **Portugals kontaktpunkt**, s. 10-12, der henviser til planer om at udstyre 117 bygninger med modtagelses- og afhøringslokaler for børn.

¹⁹¹ De Forenede Nationers Børnefond, <https://www.unicef.org/>.

¹⁹² Bidrag fra **Polen**, s. 27.

specialiserede domstole eller aktører inden for retsvæsenet og beskyttelse af uledsagede udenlandske mindreårige¹⁹³. De foreslåede forbedringer omfatter bedre overvågning af gennemførelsen af børnevenlige love, styrkelse af børns ret til at indgive klager og udarbejdelse af protokoller for retsvæsenets aktører, der behandler sager, som involverer børn¹⁹⁴.

Migrantbørn står over for særlige udfordringer med hensyn til adgangen til klagemekanismer¹⁹⁵. FN's Komité for Barnets Rettigheder fremhævede, at asylsøgende børn, flygtninge- og migrantbørn, herunder papirløse børn og børn, der er adskilt fra deres familie, har brug for gratis retshjælp, tolkning og anden bistand for at sikre, at der tages behørigt hensyn til deres synspunkter i afgørelser vedrørende dem¹⁹⁶. Der er også behov for uddannelse og adgang til advokater, navnlig for børn, der bor i lejre og modtagelsescentre, for at sikre adgang til alderssvarende, børnevenlige retsmekanismer og retsmidler til anfægtelse af alle afgørelser vedrørende deres migrationsstatus¹⁹⁷.

3.5. Rettigheder for ofre for forskelsbehandling

Nationale menneskerettighedsinstitutioner, ligestillingsorganer og ombudsmænd fremmer grundlæggende rettigheder¹⁹⁸ og udgør ofte det første kontaktsted for ofre for forskelsbehandling¹⁹⁹. De yder vejledning og gratis juridisk bistand til enkeltpersoner, der angiveligt har været udsat for forskelsbehandling, overvåger anvendelsen af lovgivningen om ligestilling og ikkeforskelsbehandling og af chartret og gennemfører oplysningskampagner²⁰⁰. De kan også

¹⁹³ Onlinehøring via platformen for grundlæggende rettigheder tilknyttet Agenturet for Grundlæggende Rettigheder, spørgsmål 4: Er der efter din mening truffet foranstaltninger i din medlemsstat for at lette børns adgang til klage og domstolsprøvelse ved hjælp af retslige og udenretslige retsmidler? Bidrag fra ENNHRI, s. 3, henviser ligeledes til de mangler, som de nationale menneskerettighedsinstitutioner har identificeret i retsbeskyttelsen af alle asylansøgere og migranter i **Belgien, Tjekkiet, Grækenland og Letland**.

¹⁹⁴ Bidrag fra **Sloveniens kontaktpunkt**, s. 5-6.

¹⁹⁵ Bidrag fra ENNHRI, s. 3, der henviser til de mangler, som de nationale menneskerettighedsinstitutioner har identificeret i familieretlige sager og sager, der involverer børn i **Bulgarien, Tyskland, Irland, Luxembourg og Slovenien**.

¹⁹⁶ Bidrag fra OHCHR, s. 4, der henviser til CRC/C/HRV/CO/5-6, s. 17, 25 og 41.

¹⁹⁷ Bidrag fra OHCHR, s. 6, der henviser til CRC/C/GRC/CO/4-6, stk. 40, litra f) til g). Bidrag fra **Grækenland**, s. 19-20, der henviser til retten til retshjælp for børn, der er ofre for seksuelt misbrug, seksuel udnyttelse og børnepornografi, samt retssikkerhedsgarantier for mistænkte eller tiltalte i straffesager. Derudover (CRC/C/CYP/CO/5-6, stk. 19-20 og 37-38), hvor komitéen anbefalede **Cypern** at sikre, at barnets ret til at blive hørt i retssager nedfældes i lovgivningen og gennemføres. Komitéen anbefalede også, at børn, der er blevet adskilt fra deres familie, og uledsagede børn repræsenteres af kompetente advokater i asylsager, og at der indføres en formel procedure til sikring af barnets tarv.

¹⁹⁸ Strategien for chartret, s. 11-12.

¹⁹⁹ Defineret som offentlige institutioner, der er oprettet i henhold til de relevante direktiver til bekæmpelse af forskelsbehandling på grund af race, etnisk oprindelse og køn. Ligestillingsorganernes mandater omfatter i mange medlemsstater endvidere andre forbudte grunde såsom alder, handicap, religion og tro, seksuel orientering eller andre grunde. Bidrag fra Equinet, s. 1.

²⁰⁰ Bidrag fra ENNHRI, s. 4, der henviser til oplysningskampagner om adgang til klage og domstolsprøvelse for nationale menneskerettighedsinstitutioner fra **Belgien, Bulgarien, Cypern, Danmark, Estland, Finland, Frankrig, Grækenland, Irland, Kroatien, Letland, Luxembourg, Portugal, Rumænien, Slovakiet, Slovenien, Spanien, Tjekkiet, Tyskland, Ungarn og Østrig**.

undersøge sager om forskelsbehandling og gennemføre uddannelsesaktiviteter²⁰¹. I en tredjedel af medlemsstaterne har ligestillingsorganerne beføjelse til at træffe bindende afgørelser i sager om forskelsbehandling²⁰². De fleste nationale menneskerettighedsinstitutioner og ligestillingsorganer har desuden søgsmålskompetence til at støtte eller repræsentere ofre ved domstolene²⁰³. Nogle nationale menneskerettighedsinstitutioner har også mandat til at indlede strategiske retssager ved domstole og intervenere ved forfatningsdomstole for at anfægte retsakters forfatningsmæssighed²⁰⁴.

I 2022 og 2023 identificerede ENNHRI hindringer for adgangen til klage og domstolsprøvelse for sårbare grupper i EU, herunder for personer med lav indkomst, børn, kvinder, ofre for vold i hjemmet, menneskehandel og udnyttelse af arbejdskraft, migranter og ansøgere om international beskyttelse samt etniske mindretal²⁰⁵. Et stort problem er den manglende anmeldelse: Ofrene er ofte tilbageholdende med at indbringe sager for retten på grund af sagsomkostningerne, sagernes kompleksitet og tidspres²⁰⁶.

Nogle medlemsstater henviste til, at der for nylig er truffet foranstaltninger for at forbedre adgangen til retsmidler²⁰⁷. I **Bulgarien** er der eksempelvis blevet oprettet regionale kontorer for beskyttelse mod forskelsbehandling, som hjælper offentligheden med at blive bedre informeret om beskyttelse og retshjælp²⁰⁸.

²⁰¹ Bidrag fra Equinet, s. 1-3 og 5, bidrag fra ENNHRI, s. 1-2 og 5. Om ligestillingsorganernes beføjelser til at hjælpe ofre for forskelsbehandling. Derudover **EU's resultattavle for retsområdet for 2023, figur 19**, der viser, hvilke beføjelser ligestillingsorganerne eller i visse tilfælde andre specifikke organer har til at løse sager om forskelsbehandling i hver medlemsstat. Disse giver bl.a. parterne mulighed for at søge en alternativ løsning i forhold til deres tvist (f.eks. mæglings- eller forligsprocedurer), at træffe bindende afgørelser i sager om forskelsbehandling, at handle i sager om forskelsbehandling enten på vegne af ofre eller i eget navn eller at fremsætte bemærkninger til domstolen som *amicus curiae* eller ekspert i sager om forskelsbehandling.

²⁰² Bidrag fra Equinet, s. 4.

²⁰³ Bidrag fra Equinet, s. 2, der henviser til dets undersøgelse om ligestillingsorganers sagsbehandlingsbeføjelser, 2023, ifølge hvilken 34 ud af de 47 adspurgte ligestillingsorganer havde en vis søgsmålskompetence ved domstolene. Heraf kunne 23 fungere som *amicus curiae* (en sagkyndig tredjepart, der har tilladelse til at bistå retten ved at fremlægge oplysninger eller viden), 18 kunne indgive anonymiserede klager til domstolene med offerets samtykke, 13 kunne indlede *actio popularis* i eget navn, og otte kunne indgive kollektive klager.

²⁰⁴ Bidrag fra ENNHRI, s. 2.

²⁰⁵ Bidrag fra ENNHRI, s. 2-3, der henviser til ENNHRI's rapporter om retsstatssituationen i Den Europæiske Union for 2022 og 2023. I overensstemmelse med FN's Parisprincipper er de nationale menneskerettighedsinstitutioner også ansvarlige for at rapportere og rådgive regeringer og relevante myndigheder om menneskerettigheder.

²⁰⁶ Bidrag fra Equinet, s. 3, der henviser til Vincenzi Tudisco, Emma Lantschner, Preventing and reacting to discrimination through sanctions and remedies; og Marie Mercat-Bruns, A comparative study of collective redress in France, Norway and Romania: the challenges of strategic litigation. *European Equality Law Review* – udgave 1 / 2020, s. 21. Equinet 2013, s. 13. Andre årsager til den manglende anmeldelse af forskelsbehandling kan være tvivl om, hvorvidt der reelt er mulighed for at vinde sagen, manglende kendskab til deres rettigheder, og/eller at der findes ligestillingsorganer, vanskeligheder med at fremlægge beviser og usikkerhed om sagens udfald, udsigten til lave kompensationsniveauer og/eller frygt for repressalier, [COM\(2021\) 139](#).

²⁰⁷ Andre eksempler på god praksis på nationalt plan findes i *ibid.*, s. 6.

²⁰⁸ Bidrag fra **Bulgarien**, s. 3 og 17. Derudover bidrag fra **Spanien**, s. 5, der henviser til kommunale retskontorer, der bistår borgerne i deres forbindelser med retsplejen generelt, bidrag fra **Luxembourg**, s. 2, der henviser til "Centre d'égalité de traitement", som rådgiver om ofres rettigheder, lovgivning, retspraksis og retsmidler.

Visse medlemsstater har indført **kollektive retsmidler** til bekæmpelse af forskelsbehandling. I **Frankrig** kan repræsentative fagforeninger og antidiskriminationsforeninger f.eks. anlægge gruppesøgsmål mod diskriminerende praksis²⁰⁹. I **Ungarn** kan civilsamfundsorganisationer og interesserepræsentationsorganisationer anmode om en undersøgelse af potentielle overtrædelser af princippet om ligebehandling²¹⁰.

Bestræbelser på at sikre effektiv retsbeskyttelse af personer med handicap

Adgang til klage og domstolsprøvelse dækker også over personer med handicaps adgang til retssager. Omkring halvdelen af respondenterne i undersøgelsen foretaget via platformen for grundlæggende rettigheder rapporterede, at der i deres medlemsstat er truffet foranstaltninger til at lette adgangen til retslige og udenretslige retsmidler for personer med handicap. Respondenterne anførte imidlertid også, at der er behov for yderligere forbedringer²¹¹.

Et centralt element i denne henseende er bygningernes fysiske tilgængelighed. I **Slovenien** besøgte byplanlægningsinstituttet alle retsbygninger for at foretage en tilgængelighedsanalyse, som danner grundlag for fremtidige investeringer og kan bruges til rådgivning af personer med handicap, der skal have adgang til domstolene²¹².

I flere medlemsstater er retsbygningerne imidlertid ikke fuldt tilgængelige. I **Tyskland** har nogle delstater vedtaget bestemmelser om barrierefri adgang for løbende at forbedre adgangen, herunder ved hjælp af elevatorer, tilgængelige toiletter, multisensoriske interkomsystemer, højkontrastgangarealer eller trinafmærkning, taktil skiltning og teleslyngesystemer²¹³. **Belgien** oplyser, at selv om et betydeligt antal offentlige bygninger er blevet tilpasset lovgivningen om tilgængelighed, er det ikke alle retsbygninger, der overholder reglerne. I mange tilfælde skyldes dette, at byggearbejderne skal tilpasses reglerne om bevarelse gældende for de opførte bygninger²¹⁴. I **Polen** omfatter et projekt om sikring af adgang til klage og domstolsprøvelse for personer med handicap tilpasninger og byggearbejder i 35 retsbygninger²¹⁵. I **Ungarn** finansieres tilgængelighedsarbejder udført i retsbygninger med støtte fra EU²¹⁶. I 2022 bemærkede FN's Komité for Rettigheder for Personer med Handicap imidlertid med bekymring, at der fortsat var hindringer for adgang til klage og domstolsprøvelse for personer med handicap af forskellige årsager, herunder manglende adgang til bygninger²¹⁷.

Medlemsstaterne har også indført løsninger for at sikre, at synshæmmede, hørehæmmede og personer med ringe læse- og skrivefærdigheder eller ordblinde i offentligheden modtager juridisk

²⁰⁹ Bidrag fra **Frankrig**, s. 3-4.

²¹⁰ Bidrag fra **Ungarn**, s. 4-6.

²¹¹ Onlinehøring via platformen for grundlæggende rettigheder, spørgsmål 1 (60 positive svar ud af 115).

²¹² Bidrag fra **Slovenien**, s. 8-9.

²¹³ Bidrag fra **Tyskland**, s. 9-10.

²¹⁴ Bidrag fra **Belgien**, s. 21, bidrag fra **Portugals kontaktpunkt**, s. 6.

²¹⁵ Bidrag fra **Polen**, s. 20-21.

²¹⁶ Bidrag fra **Ungarn**, s. 12-13. Derudover bidrag fra **Polen**, s. 20-21.

²¹⁷ Bidrag fra OHCHR, s. 6, der henviser til CRPD/C/HUN/CO/2-3, s. 26-27.

information på lige fod med andre²¹⁸. I **Irland** giver retten for ydelse af kompensation til ofre for kriminelle handlinger (Criminal Injuries Compensation Tribunal) efter anmodning f.eks. adgang til gratis tolkning til irsk tegnsprog²¹⁹. I **Bulgarien** anvender de fleste domstole en talegenereringssoftware til at oversætte retsdokumenter til naturlig tale²²⁰. Den **øverste domstol i Spanien** har for nylig krævet tilpasning af to domme til et letlæseligt format, således at de kan forstås af de personer med intellektuelle handicap, der er involveret i sagen²²¹.

3.6. Forbrugerrettigheder og alternativ tvistbilæggelse

I **forbrugerlovgivningen** henviser medlemsstaterne til tilgængeligheden af en blanding af civile, strafferetlige og administrative retsmidler fra domstole og forbrugerbeskyttelsestjenester²²² samt til forbrugerorganisationernes og civilsamfundsorganisationernes afgørende rolle²²³. I **Tyskland** kan forbrugerorganisationer f.eks. indgive en standardsag mod en erhvervsdrivende, således at der kan blive truffet afgørelse om de centrale faktiske eller retlige spørgsmål, når disse er forudsætninger for krav fra flere forbrugere²²⁴. I **Frankrig** er gruppesøgsmål åbne for ofre for samme skade²²⁵. I **Letland** er der oprettet en økonomisk domstol, der skal behandle komplekse handelstvister, økonomisk og finansiell kriminalitet og korruptionssager²²⁶.

I nogle medlemsstater har nylige lovgivningsreformer resulteret i indførelsen af **alternative tvistbilæggelsesmekanismer** eller en forbedring af de eksisterende²²⁷. Alternative tvistbilæggelsesmetoder fremmes gennem særlige incitamenter, herunder ved at give oplysninger om alternativ tvistbilæggelse på statslige websteder eller i mediekampanjer, yde delvis eller fuld retshjælp til dækning af omkostningerne ved alternativ tvistbilæggelse og ved hjælp af teknologi

²¹⁸ Bidrag fra **Tyskland**, s. 9, bidrag fra **Litauen**, s. 8-9, bidrag fra **Nederlandene**, s. 3, bidrag fra **Kroatien**, s. 11-12, bidrag fra **Ungarn**, s. 12-13.

²¹⁹ Bidrag fra **Irland**, s. 2.

²²⁰ Bidrag fra **Bulgarien**, s. 11, hvoraf det fremgår, at de fleste retsmedlemmer får undervisning i softwaren.

²²¹ Retten henviste til FN's konvention om rettigheder for personer med handicap og national lovgivning om ligebehandling og ikkeforskelsbehandling, i henhold til hvilke der skal foretages rimelige tilpasninger af proceduren for at optimere personer med handicaps ret til deltagelse og information. En tilpasning af retssproget, således at det kunne forstås, var et krav for retssystemet, og behovet for at informere sagsøgerne om dommen fulgte af direktivet om ofres rettigheder. [C.G.P.J — nyheder om retsvæsenet \(poderjudicial.es\)](#), høringsbidrag fra Spanien, s. 5.

²²² Bidrag fra **Cypern**, s. 1, bidrag fra **Tyskland**, s. 4, bidrag fra **Grækenland**, s. 5-6, bidrag fra **Nederlandene**, s. 1. EU's resultattavle for retlige anliggender for 2023, s. 17-18. Derudover bidrag fra Europarådet, der henviser til European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ): Promoting mediation to resolve administrative disputes in Council of Europe member states – december 2022.

²²³ Bidrag fra **Slovenien**, s. 5.

²²⁴ Bidrag fra **Tyskland**, s. 18-19.

²²⁵ Bidrag fra **Frankrig**, s. 3-4, bidrag fra **Luxembourg**, s. 3, hvori det bemærkes, at et lovforslag forventes at indføre kollektive retsmidler for at give et stort antal forbrugere mulighed for at indgive en sag i fællesskab, hvis de har lidt skade på samme eller lignende måde, og bidrag fra **Sverige**, s. 2, der henviser til en forbrugergruppes ret til at anlægge gruppesøgsmål mod en erhvervsdrivende.

²²⁶ Bidrag fra **Letland**, s. 1-2.

²²⁷ Bidrag fra **Luxembourg**, s. 2, bidrag fra **Tyskland**, s. 4, bidrag fra **Belgien**, s. 6-7, bidrag fra **Litauen**, s. 3-5, bidrag fra **Portugals kontaktpunkt**, s. 1-4, bidrag fra **Finland**, s. 1-3, bidrag fra **Østrig**, s. 8, 12-13.

til at lette indgivelse og bilæggelse af tvister²²⁸. I **Luxembourg** søger tjenesten for genoprettende retfærdighed i straffesager at indlede en dialog mellem offeret og gerningsmanden om alle materielle og følelsesmæssige følger af lovovertrædelsen²²⁹. I **Sverige** har dommere proceduremæssige skønsbeføjelser i forbindelse med alternativ tvistbilæggelse, men det er obligatorisk at søge en mindelig tvistbilæggelse, medmindre det anses for uhensigtsmæssigt i sagen²³⁰. Fra marts 2023 er de første to og en halv times mægling i **Nederlandene** gratis for procesdeltagere, der ikke er berettiget til retshjælp. Mæglingen er derimod gratis for personer, der er berettiget til retshjælp²³¹.

Vurdering af den nationale lovgivnings indvirkning på en effektiv retsbeskyttelse²³²

I strategien for chartret opfordrede Kommissionen medlemsstaterne til at gøre brug af konsekvensanalyser for at sikre, at initiativer til gennemførelse af EU-retten er i overensstemmelse med chartret²³³. Der findes nogle eksempler på vurderinger af lovgivningsforslags indvirkning på de grundlæggende rettigheder med hensyn til effektiv retsbeskyttelse. I de fleste tilfælde er behovet for at tage hensyn til grundlæggende rettigheder blevet understreget af andre aktører end medlemsstaternes regeringer.

I **Finland** bemærkede parlamentets forfatningsudvalg, at eftersom lovforslaget om ændring af udlændingeloven gennemførte EU-retten, var der behov for en nærmere definition af flere elementer i lovforslaget for at kunne sikre respekten for de grundlæggende rettigheder. Udvalget henledte også opmærksomheden på behovet for at sikre lovforslagets forenelighed med EU-retten med henblik på at anvende grænseproceduren på mindreårige²³⁴. I **Litauen** blev der

²²⁸ EU's resultattavle for retsområdet 2023, s. 24.

²²⁹ Bidrag fra **Luxembourg**, s. 2. På det civilretlige område ydes der mægling inden for rammerne af "Centre de Médiation", som udpeger en mægler på baggrund af tvisten og parternes ønsker.

²³⁰ EU's resultattavle for retsområdet 2023, s. 24. I **Slovenien** gøres der tilsvarende ikke udbredt brug af alternativ tvistbilæggelse i andre instanser end domstolene. Den alternative tvistbilæggelse vinder dog i betydning. Domstolene præsenterer alternativ tvistbilæggelse som en mulighed, undtagen når dommeren finder det uhensigtsmæssigt. Høringsbidrag fra **Slovenien**, s. 3. I henhold til loven om voldgift har de civile parter mulighed for at bemyndige en voldgiftsinstans til at træffe en bindende afgørelse svarende til en domstols. Mægling er reguleret i loven om mægling på det civil- og handelsretlige område. Loven om alternativ tvistbilæggelse i retlige sager styrker brugen af alternativ tvistbilæggelse i selskabs-, arbejds-, familie- og andre civilretlige forhold i forbindelse med krav, som parterne frit kan disponere over og afgøre. Midler til finansiering af programmer for alternativ tvistbilæggelse stilles til rådighed over domstolenes budgetter.

²³¹ Høringsbidrag fra **Nederlandene**, s. 1, EU's resultattavle for retsområdet 2023, s. 24, hvoraf det fremgår, at anvendelsen af alternativ tvistbilæggelse ikke støttes til administrative formål i **Slovakiet**, og at alternativ tvistbilæggelse er obligatorisk i arbejdsretlige sager i **Spanien**.

²³² Jf. EU's resultattavle for retsområdet for 2023, s. 31-37.

²³³ Strategien for chartret, s. 5, der også henviser til parlamenternes ringe brug af og kendskab til chartret.

²³⁴ Bidrag fra Agenturet for Grundlæggende Rettigheder med henvisning til erklæringen fra det **finske** parlaments forfatningsudvalg (PeVL 44/2022) vedrørende regeringens lovforslag 103/2022 om ændring af udlændingeloven. Udvalget opfordrede til mere præcise bestemmelser om de mulige nationale skønsbeføjelser i forbindelse med gennemførelsen af direktiv 2013/32/EU, begrænsningerne af den frie bevægelighed og retten til at anfægte en afgørelse om en anmodning om tilladelse til at forlade modtagelsescentret. Derudover bidrag fra Agenturet for

foreslået ændringer af den nationale lovgivning til gennemførelse af direktiv (EU) 2016/680, da lovgivningen ikke i tilstrækkelig grad sikrede retten til effektive retsmidler som fastsat i chartrets artikel 47. Det nationale parlament fandt, at de eksisterende retsmidler var for komplicerede, hvilket gjorde retten til retsmidler umulig at håndhæve i praksis og skabte ulige proceduremæssige rettigheder²³⁵.

4. Effektiv retsbeskyttelse ved domstolene

EU-Domstolen og de nationale domstole anvender og fortolker EU-retten og spiller derfor en central rolle med hensyn til at sikre en effektiv retsbeskyttelse. Gennem mekanismen for præjudiciel afgørelse²³⁶ og traktatbrudsproceduren²³⁷ har EU-Domstolen endvidere præciseret den relevante EU-ret ved ofte at fortolke de rettigheder, der er fastsat i afledt EU-ret, i lyset af chartrets artikel 47 og 48.

Som det fremgår af chartrets artikel 47, går en effektiv retsbeskyttelse imidlertid ud over den individuelle ret til domstolsprøvelse. I overensstemmelse med artikel 19, stk. 1, andet afsnit, i TEU skal medlemsstaterne sikre de nationale retsinstanser tilstrækkelige garantier for, at de kan yde en effektiv retsbeskyttelse uden at kræve nye retsmidler. Dette kapitel fremhæver gennem en oversigt over sager om effektiv retsbeskyttelse den afgørende rolle, som EU-Domstolen og de nationale domstole spiller med hensyn til at sikre effektiv retsbeskyttelse og adgang til klage og domstolsprøvelse i henhold til EU-retten. **EU-Domstolens retspraksis vedrørende effektive retsmidler**

Retten til effektiv retsbeskyttelse har ofte været i fokus i anmodninger om præjudicielle afgørelser vedrørende forskellige områder af EU-retten, herunder kravet om, at medlemsstaterne fuldt ud skal overholde EU-retten og EU-Domstolens retspraksis med hensyn til retten til en retfærdig rettergang ved en uafhængig og upartisk domstol, der er oprettet ved lov²³⁸. Det er afgørende med velfungerende og fuldt uafhængige retssystemer for at sikre, at retsvæsenet fungerer til gavn for enkeltpersoner og virksomheder²³⁹, da de bør være i stand til at håndhæve alle de rettigheder, som EU-retten giver dem, gennem effektiv retsbeskyttelse.

Grundlæggende Rettigheder, der henviser til forslaget fra **Estlands** regering om ændringer af udlændingeloven (ret til at klage over en afgørelse om visumanfægtelse), 328 SE (*Välismaalaste seaduse muutmise seaduse (viisavaide otsuse kohtukaebao kernes IGU) eelno and 328 SE*), 8. februar 2021.

²³⁵ Bidrag fra Agenturet for Grundlæggende Rettigheder, der henviser til den [forklarende note fra Republikken Litauens Seimas](#) om ændringen af artikel 5 og artikel 22, stk. 2, i Republikken Litauens lov om kriminalefterretninger nr. XI-2234 og ændringen af artikel 10 i lov om statshemmeligheder i Republikken Litauen

²³⁶ Artikel 267 i TEUF.

²³⁷ Artikel 258 i TEUF.

²³⁸ Jf.: dom af 18. maj 2021, *Asociația "Forumul Judecătorilor Din România"* m.fl., C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-291/19, C-355/19, EU:C:2021:393, dom af 20. april 2021, *Repubblika*, C-896/19, EU:C:2021:311, dom af 2. marts 2021, *A.B. m.fl.* (Udnævnelse af dommere ved den øverste domstol — appel), C-824/18, EU:C:2021:153, dom af 19. november 2019, *A.K.* (Den øverste domstols disciplinærafdelings uafhængighed), C-585/18, C-624/18 og C-625/18, EU:C:2019:982, og dom af 27. februar 2018, *Associação Sindical dos Juizes Portugueses*, C-64/16, EU:C:2018:117.

²³⁹ Rapporten om retsstatssituationen 2023, s. 3.

EU-Domstolen har konsekvent fastslået, at som følge af manglen på præcise EU-regler er det op til hver enkelt medlemsstat at fastsætte processuelle regler for at beskytte de rettigheder, som EU-retten giver, i overensstemmelse med princippet om procesautonomi. I den forbindelse skal de dog sikre, at disse regler ikke er mindre gunstige end de regler, der gælder for tilsvarende situationer i henhold til national ret (ækvivalensprincippet), og at de ikke i praksis gør det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve rettigheder i henhold til EU-retten (effektivitetsprincippet)²⁴⁰. Ved vurderingen af, om medlemsstaterne har indført effektive retsmidler i forbindelse med de rettigheder, der følger af EU-retten, har EU-Domstolen almindeligvis henvist til disse rettigheders væsentligste indhold og formål i forhold til chartrets artikel 47.

Inden for rammerne af de præjudicielle afgørelser er der opstået spørgsmål om fortolkningen af retten til en effektiv retsbeskyttelse på forskellige områder af EU-retten²⁴¹.

En væsentlig del af EU-Domstolens retspraksis vedrørende retten til effektiv retsbeskyttelse vedrører fortolkningen af direktiverne om proceduremæssige rettigheder i straffesager og præciseringen af de garantier, der er fastsat i direktiverne. De præjudicielle afgørelser vedrører f.eks. fortolkningen af:

- retten til en retfærdig rettergang i straffesager, herunder forbuddet mod offentlige henvisninger om skyld²⁴², retten til at være til stede under retssagen i forbindelse med retsmøder via videokonferenceteknologi²⁴³ og undtagelser fra retten til at være til stede under retssagen²⁴⁴
- proceduremæssige rettigheder for personer, der er berørt af en konfiskations sag om tinglige rettigheder²⁴⁵
- børns ret til effektiv advokatbistand i straffesager²⁴⁶
- retten til oversættelse af væsentlige dokumenter for en mistænkt eller tiltalt, som ikke forstår processproget i straffesager²⁴⁷, herunder den tidsramme, inden for hvilken en sådan ret finder anvendelse²⁴⁸, hvilke dokumenter der anses for at være væsentlige for at sikre et effektivt

²⁴⁰ Dom af 2. marts 2021, Prokuratuur (Conditions d'accès aux données relatives aux communications électroniques), C-746/18, EU:C:2021:152, præmis 42. Derudover dom af 6. oktober 2020, La Quadrature du Net m.fl., C-511/18, C-512/18 og C-520/18, EU:C:2020:791, præmis 223, og den citerede retspraksis.

²⁴¹ Derudover strategien for chartret, s. 5, og de deri nævnte kilder, idet det bemærkes, at den stigende mængde EU-lovgivning viser, hvordan chartret finder anvendelse i et stadig større antal sager og områder. Dette illustreres navnlig af EU-Domstolens retspraksis om håndhævelse af retten til effektive retsmidler på områder som beskatning, asyl og migration eller ligebehandling på beskæftigelsesområdet.

²⁴² Dom af 19. september 2018, Milev, C-310/18, EU:C:2018:732.

²⁴³ Verserende sag C-760/22, FP m.fl.

²⁴⁴ Dom af 13. februar 2020, Spetsializirana prokuratura (Retssmøde uden at den tiltalte er til stede), C-688/18, EU:C:2020:94, dom af 23. november 2021, IS (Illégalité de l'ordonnance de renvoi), C-564/19, EU:C:2021:949, dom af 19. maj 2022, Spetsializirana prokuratura, C-569/20, EU:C:2022:401, dom af 15. september 2022, HN (Procès d'un accusé éloigné du territoire), C-420/20, EU:C:2022:679. Derudover dom af 19. maj 2022, Spetsializirana prokuratura, C-569/20, EU:C:2022:401.

²⁴⁵ Verserende sager C-767/22 og C-49/23, 1Dream m.fl., og verserende sag C-265/23, Volieva.

²⁴⁶ Verserende sag C-603/22, M.S. m.fl. (Droits procéduraux d'une personne mineure).

²⁴⁷ Dom af 1. august 2022, TL () and de traduction), C-242/22 PPU, EU:C:2022:611.

²⁴⁸ Dom af 9. juni 2016, Balogh, C-25/15, EU:C:2016:423.

forsvar, hvor retten til oversættelse gælder²⁴⁹ hvornår krænkelser af denne ret kan gøres gældende²⁵⁰

- retten til ikke at blive retsforfulgt eller straffet to gange for den samme forbrydelse (*ne bis in idem*-princippet)²⁵¹
- retsmidlers effektivitet ved en tilsidesættelse af den mistænkte eller tiltaltes rettigheder, herunder muligheden for, at en domstol af egen drift kan gøre krænkelser af retten til forsvar gældende²⁵²
- retten til adgang til advokatbistand og undtagelserne fra denne ret²⁵³ og
- retten til information i straffesager²⁵⁴, herunder det tidspunkt, hvor der bør gives oplysninger om tiltalen, således at den mistænkte eller tiltalte effektivt kan forberede sit forsvar²⁵⁵.

EU-Domstolen har endvidere behandlet effektiv retsbeskyttelse inden for rammerne af det europæiske retlige samarbejde. I den forbindelse er den **europæiske efterforskningskendelse**²⁵⁶ og den **europæiske arrestordre**²⁵⁷ de vigtigste eksempler. For at sikre at der er adgang til effektive retsmidler, er det vigtigt at sørge for, at medlemsstaterne har retsmidler svarende til dem, der står til rådighed i lignende nationale sager.

EU-Domstolen har også bekræftet, at rammeafgørelsen om den europæiske arrestordre indeholder omfattende garantier for effektiv retsbeskyttelse. Disse vedrører eksempelvis de retsmidler, der er til rådighed i den udstedende medlemsstat, og adgang til sagsakterne efter overgivelsen²⁵⁸. Endvidere præciserede EU-Domstolen i en række sager om retsstatsprincippet kriterierne for at afslå eller suspendere fuldbyrdelsen af en europæisk arrestordre i situationer, hvor den eftersøgte ret til en retfærdig rettergang hævdes at være i fare i tilfælde af systemiske eller generelle mangler forbundet med retsvæsenets uafhængighed i den udstedende medlemsstat²⁵⁹.

²⁴⁹ Dom af 15. oktober 2015, Covaci, C-216/14, EU:C:2015:686, dom af 12. oktober 2017, Sleutjes, C-278/16, EU:C:2017:757, dom af 1. august 2022, TL () and de traduction), C-242/22, EU:C:2022:611.

²⁵⁰ Dom af 1. august 2022, TP, C-242/22, EU:C:2022:611.

²⁵¹ Jf.: dom af 14. september 2023, Bezirkshauptmannschaft Feldkirch, C-55/22, EU:C:2023:670, og dom af 19. oktober 2023, C-147/22, EU:C:2023:790.

²⁵² Dom af 22. juni 2023, K.B. og F.S. (Relevé d'office dans le domaine pénal), C-660/21, EU:C:2023:498.

²⁵³ Dom af 12. marts 2020, VW (Retten til adgang til advokatbistand i tilfælde af udeblivelse), C-659/18, EU:C:2020:201. EU-Domstolen har også præciseret, at direktivet finder anvendelse på retssager, der giver tilladelse til anbringelse på et psykiatrisk hospital, og tillader forpligtelser til at afskedige en advokat mod sagsøgte vilje i tilfælde af interessekonflikter som defineret i national ret (dom af 5. juni 2018, Kolev m.fl., C-612/15, EU:C:2018:392).

²⁵⁴ Dom af 15. oktober 2015, Covaci, C-216/14, EU:C:2015:686 og dom af 13. juni 2019, Moro, C-646/17, EU:C:2019:489.

²⁵⁵ Dom af 5. juni 2018, Kolev m.fl., C-612/15, EU:C:2018:392 og dom af 19. september 2019, Rayonna prokuratura Lom, C-467/18, EU:C:2019:765.

²⁵⁶ Direktiv 2014/41/EU.

²⁵⁷ Rådets rammeafgørelse 2002/584/RIA af 13. juni 2002 om den europæiske arrestordre og om procedurerne for overgivelse mellem medlemsstaterne (EFT L 190 af 18.7.2002, s.1).

²⁵⁸ Dom af 28. januar 2021, Spetsializirana prokuratura (Déclaration des droits) C-649/19, EU:C:2021:75.

²⁵⁹ Dom af 25. juli 2018, Minister for Justice and Equality (Mangler ved domstolssystemet), C-216/18 PPU, EU:C:2018:586, og dom af 17. december 2020, Openbaar Ministerie (Indépendance de l'autorité judiciaire d'émission), C-354/20 PPU, EU:C:2020:1033 og C-412/20 PPU, L og P. Derudover dom af 13. januar 2021, MM, C-414/20 PPU, EU:C:2021:4, hvori EU-Domstolen bemærkede, at den anmodende ret i henhold til rammeafgørelse 2002/584, sammenholdt med chartrets artikel 47, skal kunne efterprøve betingelserne for udstedelsen af den europæiske arrestordre.

Derudover er der blevet rejst spørgsmål om fortolkningen af retten til effektiv retsbeskyttelse på området bekæmpelse af **forskelsbehandling**. Med sanktionerne skal der sikres en reel og effektiv retsbeskyttelse²⁶⁰ og sikres en reelt afskrækkende virkning for at forhindre yderligere forskelsbehandling. Dette indebærer, at der pålægges sanktioner, selv om der ikke findes et identificerbart offer²⁶¹. En sanktion af ren symbolsk karakter kan ikke anses som tilstrækkelig²⁶².

I forbindelse med **offentlige udbud** har EU-Domstolen fastslået, at i tilfælde, hvor en offentlig udbudsprocedure er blevet iværksat uden offentliggørelse af en udbudsbekendtgørelse, kan medlemsstaterne ikke kræve, at en part angiver proceduren eller afgørelsen i deres klage eller foreløbige foranstaltninger i henhold til direktiv 89/665/EF²⁶³. Medlemsstaterne kan dog kræve, at tilbudsgivere, der har deltaget i en offentlig udbudsprocedure, ikke kan anfægte en dom afsagt af den øverste forvaltningsdomstol ved at appellere til den øverste domstol vedrørende overholdelsen af EU-retten²⁶⁴. Desuden er den ordregivende myndighed i forbindelse med en national procedure vedrørende en eventuel urigtig erklæring fra en valgt tilbudsgiver forpligtet til at afveje den ansøgende tilbudsgivers ret til effektive retsmidler i forhold til den konkurrerende tilbudsgivers ret til beskyttelse af fortrolige forretningsoplysninger og forretningshemmeligheder²⁶⁵. Der skal være adgang til klage og domstolsprøvelse af en ordregivende myndigheds beslutning om ikke at indlede en procedure med henblik på at kontrollere, om tilbuddene har været unormalt lave²⁶⁶.

Direktivet om urimelige kontraktvilkår²⁶⁷ har genereret en omfattende retspraksis til beskyttelse mod urimelige kontraktvilkår, hvilket også indebærer et krav om effektiv retsbeskyttelse²⁶⁸: f.eks. de nationale retters forpligtelse til ex officio at vurdere rimeligheden af de kontraktvilkår, der ligger til grund for tvister på forbrugerområdet²⁶⁹, eksistensen af og begyndelsestidspunktet for

²⁶⁰ Jf. dom af 31. maj 2013, *Asociația Accept*, C-81/12, EU:C:2013:275, præmis 63.

²⁶¹ Jf. dommen *Feryn*, præmis 38, og dommen *Asociația Accept*, præmis 62. I flere medlemsstater (f.eks. **Belgien, Italien, Letland, Litauen, Luxembourg, Rumænien, Slovenien, Tjekkiet og Østrig**) er der i henhold til national ret på visse betingelser mulighed for at pålægge sanktioner i tilfælde, hvor der ikke findes et specifikt offer.

²⁶² Jf. dommen *Asociația Accept*, præmis 64.

²⁶³ Dom af 14. juli 2022, *PIC Financial Consulting*, C-274/21 og C-275/21, EU:C:2022:565. Rådets direktiv 89/665/EØF (EFT L 395 af 30.12.1989, s. 33).

²⁶⁴ Dom af 21. december 2021, *Randstad Italia*, C-497/20, EU:C:2021:1037.

²⁶⁵ Dom af 7. september 2021, *Klaipėdos regiono atliekų tvarkymo centras*, C-927/19, ECLI:EU:C:2021:700.

²⁶⁶ Dom af 15. september 2022, *Veridos* C-669/20, EU:C:2022:684, der henviser til sager i henhold til direktiv 2009/81/EF (EUT L 216 af 20.8.2009, s. 76).

²⁶⁷ Rådets direktiv 93/13/EØF (EFT 1993 L 95, s. 29).

²⁶⁸ Dom af 22. april 2021, *Profi Credit Slovakia*, C-485/19, EU:C:2021:313, præmis 54, dom af 4. juni 2020, *Kancelaria Medius SA*, C-495/19, EU:C:2020:431, præmis 32, dom af 17. maj 2022, *Ibercaja Banco*, C-600/19, EU:C:2022:394, præmis 45, dom af 17. maj 2022, *SPV Project 1503 Srl og Banco di Desio e della Brianza SpA*, C-693/19 og C-831/19, EU:C:2022:395, præmis 61, dom af 17. maj 2022, *Unicaja Banco*, C-869/19, EU:C:2022:397, præmis 29, dom af 17. maj 2022, *Impuls Leasing România IFN SA*, C-725/19, EU:C:2022:396, præmis 46, dom af 10. juni 2021, *BNP Paribas Personal Finance SA*, C-776/19 til C-782/19, EU:C:2021:470, præmis 29, dom af 29. april 2021, *Bank BPH S.A.*, C-19/20, EU:C:2021:341, præmis 92, dom af 8. september 2022, *D.B.P. (Crédit hypothécaire libellé en devises étrangères)* C-80/21 til C-82/21, præmis 88, og dom af 22. september 2022, *Servicios Prescriptor y Medios de Pagos EFC SAU*, C-215/21, EU:C:2022:723, præmis 36.

²⁶⁹ Dommen *Impuls Leasing România IFN SA*, dom af 22. september 2022, *Vicente (Action en paiement d'honoraires d'avocat)*, C-335/21, EU:C:2022:720, dom af 4. juni 2020, *Kancelaria Medius SA*, C-495/19, EU:C:2020:431.

forældelsesfrister for forbrugeres krav på grundlag af urimelige kontraktvilkår²⁷⁰, domstolenes forpligtelse til at vurdere rimeligheden af et bestemt kontraktvilkår på en begrundet måde for at udelukke en efterfølgende undersøgelse af det samme vilkår på grundlag af princippet om retskraft²⁷¹ og fordelingen af omkostningerne²⁷².

På samme måde spiller effektiv retsbeskyttelse en afgørende rolle inden for **migration og asyl**, og EU-Domstolen har fastslået, at medlemsstaterne skal overholde visse garantier i forbindelse med afgørelser om tilbagesendelse, indrejseforbud, udsendelse og frihedsberøvelse såsom retten til at blive hørt og retten til aktindsigt²⁷³.

4.2. National retspraksis vedrørende effektive retsmidler

De nationale retsinstanser har foruden EU-Domstolen ansvaret for at sikre retsbeskyttelse i EU i henhold til artikel 19 i TEU²⁷⁴.

Således anvender medlemsstaterne chartret i sager vedrørende gennemførelsen af EU-retten²⁷⁵. Chartret er oftest blevet nævnt i sager, hvor der er truffet afgørelse af de øverste forvaltningsdomstole, navnlig vedrørende beskatning, konfiskation af ejendom, forskelsbehandling på beskæftigelsesområdet, energi og konkurrence, adgang til oplysninger, datalagring, asyl samt den europæiske arrestordre og gensidig anerkendelse af frihedsstraffe²⁷⁶. I det følgende fremhæves nogle relevante nylige sager, hvor de nationale domstole har henvist til chartret — ofte i kombination med forfatningsmæssige eller internationale bestemmelser.

I mangel af nationale bestemmelser, der udtrykkeligt gennemfører chartrets retssikkerhedsgarantier, har krav på grundlæggende rettigheder i sager, der vedrører EU-retten, været baseret direkte på chartret. I denne forbindelse har EU-Domstolen tillagt chartrets artikel 47 direkte virkning, hvilket giver borgerne mulighed for at påberåbe sig denne ret direkte ved den nationale domstol²⁷⁷.

²⁷⁰ Dommen BNP Paribas Personal Finance SA, dommen Profi Credit Slovakia, dommen D.B.P. (*Crédit hypothécaire libellé en devises étrangères*).

²⁷¹ Dommen Ibercaja Banco, dommen SPV Project 1503 Srl and Banco di Desio e della Brianza SpA.

²⁷² Dommen Servicios Prescriptor y Medios de Pagos EFC SAU.

²⁷³ Dom af 10. september 2013, G. og R., C-383/13 PPU, EU:C:2013:533, og dom af 11. december 2014, Boudjlida, C-249/13, EU:C:2014:2431.

²⁷⁴ Jf.: dommen Randstad Italia, præmis 46, dommen Repubblica, præmis 49, og dommen A.B. m.fl. (Udnævnelse af dommere ved den øverste domstol — appel), præmis 108.

²⁷⁵ I henhold til artikel 51, stk. 1, i chartret.

²⁷⁶ Agentur for Grundlæggende Rettigheder, rapport om grundlæggende rettigheder 2023, s. 48-50. Derudover rapport om grundlæggende rettigheder 2022, s. 33-34 og 37, rapport om grundlæggende rettigheder 2021, s. 46.

²⁷⁷ I sin dom af 17. april 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, præmis 78, fastslog EU-Domstolen den direkte virkning af artikel 47 i chartret om grundlæggende rettigheder, hvilket f.eks. er blevet bekræftet i: dom af 6. oktober 2020, État luxembourgeois (Judicial protection against requests for information in tax law), C-245/19 og C-246/19, EU:C:2020:795, præmis 55, dommen AK (Den øverste domstols disciplinærafdelings uafhængighed), præmis 162, og dom af 29. juli 2019, Torubarov, C-556/17, EU:C:2019:626, præmis 56.

I to sager konkluderede **Østrigs forfatningsdomstol**²⁷⁸ f.eks., at asylansøgers ret til effektive retsmidler og navnlig deres ret til at blive hørt i henhold til chartrets artikel 47, stk. 2, var blevet tilsidesat. I et andet eksempel vedrørende momssager fastslog **Østrigs øverste forvaltningsdomstol**²⁷⁹, at i mangel af nationale bestemmelser til gennemførelse af retten til effektiv retsbeskyttelse, herunder retten til retshjælp, kunne sagsøgeren påberåbe sig en tilsidesættelse af sine grundlæggende rettigheder på grundlag af chartrets artikel 47.

Chartret er også blevet anvendt i sager, hvor de nationale domstole har prøvet lovligheden af national lovgivning. Under henvisning til chartrets artikel 7 og 47 fastslog **Belgiens forfatningsdomstol**, at flere bestemmelser i den nationale lov om forebyggelse af hvidvaskning af penge og finansiering af terrorisme var i strid med advokaters tavshedspligt, som den anså for at være beskyttet af væsentlige dele af retten til privatlivets fred og retten til en retfærdig rettergang. Denne lov, som gennemfører direktiv (EU) 2015/849²⁸⁰, blev delvist annulleret²⁸¹.

Estlands øverste domstol²⁸² efterprøvede ligeledes lovligheden af den nationale udlændingelov, ifølge hvilken afgørelser om førtidigt ophør af visumfri ophold ikke kunne anfægtes ved domstolene. Tredjelandstatsborgeres ret til indrejse og ophold i Estland uden visum følger af forordning (EU) 2018/1806, og sikring af retten til domstolsprøvelse var derfor et spørgsmål om beskyttelse af en subjektiv ret i henhold til EU-retten. Artikel 32, stk. 3, i EU-visumkodeksen sammenholdt med chartrets artikel 47 pålagde Estland at indføre en procedure til prøvelse af afgørelser om afslag på visum. Med henvisning til ækvivalensprincippet og effektivitetsprincippet fandt retten, at der skulle anvendes samme fortolkning på visumfri ophold.

5. EU-midler til effektiv retsbeskyttelse

Midler til opbygning af interessenternes kapacitet udgør en væsentlig del af EU's og dets internationale partners bestræbelser på at støtte en effektiv retsbeskyttelse. Kommissionen bidrager til at styrke retsbeskyttelsen gennem programmet for retlige anliggender og programmet for borgere, ligestilling, rettigheder og værdier.

²⁷⁸ Bidrag fra Agenturet for Grundlæggende Rettigheder, der henviser til Østrigs forfatningsdomstol, E4359/2021, afgørelse af 17.3.2022, og E4123/2020, afgørelse af 8.6.2021. I den første sag havde forbundsdomstolen i forvaltningsretlige sager ikke hørt sagsøgeren og med urette antaget, at sagsøgeren var shia-muslimsk. Domstolens afgørelse blev annulleret. I det andet tilfælde havde afkaldet på den mundtlige høring været vilkårlig, da det ikke havde været muligt at fastslå sagens faktiske omstændigheder tilstrækkeligt præcist. Forfatningsdomstolen omstødte afgørelsen.

²⁷⁹ Bidrag fra Agenturet for Grundlæggende Rettigheder, der henviser til Østrigs øverste forvaltningsdomstol, afgørelse af 23.6.2021, Mag. B, forbundsdomstolen i skatte- og afgiftsretlige sager, Ra 2019/13/0111.

²⁸⁰ Direktiv (EU) 2015/849.

²⁸¹ Bidrag fra Agenturet for Grundlæggende Rettigheder, der henviser til Belgiens forfatningsdomstol, 114/2020, afgørelse af 24.9.2020, bekendtgørelse fra det franske og tyske advokatsamfund, bekendtgørelse fra det flamske advokatsamfund samt instituttet for revisorer og skatterådgivere m.fl.

²⁸² Bidrag fra Agenturet for Grundlæggende Rettigheder, der henviser til Estlands øverste domstol, dom af 20. april 2021, justitskansleren, justitsministeren, indenrigsministeren, udenrigsministeren, politiet og grænsepolitiet, Rostyslav Polishchuk, Mykola Ishchenko, Tulundusühistu Loreta, Hobulane OÜ.

5.1. Programmet for retlige anliggender

Gennem programmet for retlige anliggender²⁸³ støtter Kommissionen et europæisk retsområde baseret på **effektive og uafhængige retssystemer**²⁸⁴. Der ydes finansiering²⁸⁵ til at tackle grænseoverskridende udfordringer såsom manglende tillid mellem retssystemerne med hensyn til gensidig anerkendelse og retligt samarbejde, huller i den digitale kommunikation, procedurer og overførsel af juridiske oplysninger og mangel på ressourcer til uddannelse i EU-ret. Et af programmets tre indsatsområder²⁸⁶ har til formål at fremme **effektiv og ikkediskriminerende adgang til klage og domstolsprøvelse og klageadgang for alle**²⁸⁷, herunder ved hjælp af **elektroniske midler**, med prioriterede områder såsom rettigheder for alle ofre for lovovertrædelser og mistænkte og tiltaltes proceduremæssige rettigheder i straffesager²⁸⁸.

Eksempler på projekter inden for rammerne af programmet for retlige anliggender:

Under ledelse af civilsamfundsorganisationer tilbyder projektet "**Pioneering anti-SLAPP training for freedom of expression**" uddannelse til 200 advokater, som muligvis kommer til at repræsentere journalister og rettighedsforkæmpere, der er mål for strategiske retssager mod offentligt engagement i 11 medlemsstater²⁸⁹. Projektet "**Effective e-access to court decisions**" forbedrer adgangen til national retspraksis og EU-retspraksis i Litauen²⁹⁰. Projektet "**Improving GBV victims' support services and access to justice through trauma-informed care**" styrker støttetjenester for traumatiserede ofre og øger bevidstheden om en tilgang baseret på viden på traumeområdet i fem medlemsstater²⁹¹.

Der ydes driftstilskud til europæiske netværk, der arbejder inden for områderne adgang til klage og domstolsprøvelse og retligt samarbejde i civil- og strafferetlige sager, samt til **Det Europæiske**

²⁸³ Forordning (EU) 2021/693 om ophævelse af forordning (EU) 1382/2013.

²⁸⁴ <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/programmes/just2027>.

²⁸⁵ Det disponible budget for 2021-2027 er på ca. 305 mio. EUR. Budgettet for 2023 er på 41 125 000 EUR, mens det for 2024 er på 40 691 000 EUR, idet fordelingen mellem indsatsområderne ser ud som følger: retligt samarbejde i civil- og strafferetlige sager (27 %), uddannelse af retsvæsenets aktører (36 %) og adgang til klage og domstolsprøvelse (27 %) (procentvise tildelinger baseret på programmets retsgrundlag).

²⁸⁶ De to andre indsatsområder har til formål 1) at lette det retlige samarbejde i civil- og strafferetlige sager og fremme retsstatsprincippet, retsvæsenets uafhængighed og upartiskhed ([indkaldelse af forslag til tilskud til fremme af det retlige samarbejde i civil- og strafferetlige sager](#)), herunder ved at støtte bestræbelserne på at forbedre de nationale retssystemers effektivitet og en effektiv håndhævelse af afgørelser) og 2) at støtte uddannelse af retsvæsenets aktører med henblik på at fremme en fælles juridisk, retslig og retsstatslig kultur og støtte en konsekvent og effektiv gennemførelse af EU-retten ([indkaldelse af forslag til tilskud til støtte for tværnationale projekter vedrørende uddannelse af retsvæsenets aktører inden for civilret, strafferet eller grundlæggende rettigheder](#)).

²⁸⁷ [Indkaldelse af forslag til tilskud til støtte for tværnationale projekter inden for e-justice, ofres rettigheder og proceduremæssige rettigheder](#).

²⁸⁸ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/rights-suspects-and-accused_da.

²⁸⁹ <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/how-to-participate/org-details/999999999/project/101051559/program/43252386/details>.

²⁹⁰ <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/how-to-participate/org-details/999999999/project/101087157/program/43252386/details>.

²⁹¹ <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/how-to-participate/org-details/999999999/project/101056671/program/43252386/details>.

Netværk for Uddannelse af Dommere og Anklagere. Programmet finansierer også den **europæiske e-justiceportal**²⁹², som indeholder oplysninger om nationale retssystemer på 23 sprog for at lette adgangen til klage og domstolsprøvelse i hele EU. Programmet for retlige anliggender anvendes også til at finansiere EU's samarbejdsaktiviteter med **Europarådet**, herunder aktiviteter vedrørende **børnevenlig retspleje**²⁹³.

HELP-programmet

Med et **nyt e-læringskursus vedrørende samspillet mellem chartret og den europæiske menneskerettighedskonvention**²⁹⁴, som er udviklet i et samarbejde mellem Europarådet, Kommissionen og Agenturet for Grundlæggende Rettigheder, uddannes dommere, anklagere og andre advokater i europæiske standarder for grundlæggende rettigheder og deres anvendelse på nationalt plan.

Kurset har til formål at styrke beskyttelsen af grundlæggende rettigheder og retsstatsprincippet i EU ved at øge retsvæsenets aktørers viden om grundlæggende rettigheder og retsstatsprincippet. Onlinekurserne samler retsvæsenets aktører fra flere medlemsstater. Herved skabes der muligheder for udveksling mellem fagfolk, samtidig med at der opbygges gensidig tillid.

5.2. Programmet for borgere, ligestilling, rettigheder og værdier

Gennem programmet for borgere, ligestilling, rettigheder og værdier²⁹⁵ fremmer Kommissionen gennemførelsen af de rettigheder og værdier, der er nedfældet i traktaterne, chartret og internationale konventioner, ved at finansiere aktiviteter til støtte for rettighedsbaserede, demokratiske, lige og inklusive europæiske samfund baseret på retsstatsprincippet.

Indsatsområdet EU-værdier

Programmet for 2021-2027 er organiseret omkring fire indsatsområder, nemlig 1) EU-værdier, 2) ligestilling, rettigheder og ligestilling mellem kønnene, 3) borgerengagement og -deltagelse samt 4) bekæmpelse af kønsbaseret vold og vold mod børn.

For at fremme de værdier, der er nedfældet i artikel 2 i TEU, omfatter arbejdsprogrammet for 2023-2024 en række aktiviteter til opbygning af civilsamfundsorganisationernes kapacitet til at sikre overholdelse af chartret. Der kan blive brugt midler fra indsatsområdet EU-værdier til at støtte aktiviteter vedrørende grundlæggende rettigheder, herunder til at opretholde

²⁹² <https://e-justice.europa.eu/home.do?plang=da&action=home>.

²⁹³ Europarådet vil også udvikle vejledning og uddannelse til retsvæsenets aktører om Kommissionens henstilling om proceduremæssige rettigheder for mistænkte og tiltalte, der er varetægtsfængslet, og om materielle forhold under frihedsberøvelse, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/da/ip_22_7570.

²⁹⁴ [European Programme for Human Rights Education for Legal Professionals in the European Union](#) (HELP inden for rammerne af EU III). Kurset omfatter den europæiske menneskerettighedskonvention, den (reviderede) europæiske socialpakt, EU's charter og anden relevant EU-ret og Europarådets lovgivning samt relevant retspraksis.

²⁹⁵ Forordning (EU) 2021/692. Det estimerede budget for 2021-2027 er på 1,5 mia. EUR.

retsstatsprincippet og styrke **retsvæsenets uafhængighed**, beskytte de grundlæggende rettigheder i den **digitale tidsalder**, opbygge kapacitet til **beskyttelse af whistleblowere**, styrke civilsamfundets råderum og bekæmpe **hadefuld tale og hadforbrydelser**²⁹⁶.

Som bemærket i strategien for chartret omfatter effektiv retsbeskyttelse strategiske retssager, hvilket kan bidrage til en mere sammenhængende gennemførelse og anvendelse af EU-retten og til håndhævelse af rettigheder²⁹⁷. Indsatsområdet EU-værdier omfatter også finansiering til opbygning af kapacitet til **strategiske retssager for at sikre beskyttelsen af rettigheder ifølge chartret**²⁹⁸, f.eks. ved at forbedre fagfolks, retsvæsenets aktørers, uafhængige menneskerettighedsorganers og civilsamfundets viden og retsevne.

Projekter, der finansieres inden for rammerne af indsatsområdet EU-værdier, kan også have til formål at fremme **kapacitetsopbygning og bevidstgørelse om chartret** gennem uddannelse og underviseruddannelse (f.eks. til eksperter, advokater og juridiske rådgivere, kommunikatorer, rådgivere på det politiske og fortalerområdet) samt praktisk vejledning og læringsværktøjer²⁹⁹.

Under indsatsområdet **Daphne** ydes der finansiell støtte til projekter om forebyggelse og bekæmpelse af kønsbaseret vold, herunder i forbindelse med migration, samt vold mod børn³⁰⁰.

Kommissionen yder endvidere som led i samarbejdet med internationale organisationer finansiell støtte fra programmet for borgere, ligestilling, rettigheder og værdier til **OSCE/ODIHR** med hensyn til deres videndeling og eksemplariske arbejde vedrørende hadforbrydelser³⁰¹.

5.3. Støtte under andre EU-finansieringsprogrammer

²⁹⁶ Finansierede foranstaltninger letter gennemførelsen af EU's prioriteter på området grundlæggende rettigheder, retsstatsprincippet og demokrati som fremhævet i rapporterne om retsstatssituationen, meddelelsen "Et mere inklusivt og beskyttende Europa: udvidelse af listen over strafbare handlinger i EU til hadefuld tale og hadforbrydelser", unionsborgerskabsrapporter, handlingsplanen for europæisk demokrati, Kommissionens henstilling om beskyttelse af journalister og menneskerettighedsforkæmpere, der engagerer sig offentligt, mod åbenbart grundløse eller urimelige retssager og strategien for chartret.

²⁹⁷ Strategien for chartret, s. 11.

²⁹⁸ [Bilag](#) til Kommissionens gennemførelsesafgørelse om finansiering af programmet for borgere, ligestilling, rettigheder og værdier og vedtagelsen af arbejdsprogrammet for 2023-2024. [Indkaldelse af forslag til fremme af civilsamfundsorganisationernes bevidsthed om, kapacitetsopbygning og gennemførelse af EU's charter om grundlæggende rettigheder](#).

²⁹⁹ [Indkaldelse af forslag med henblik på at fremme kapacitetsopbygning og bevidsthed om EU's charter om grundlæggende rettigheder og aktiviteter vedrørende strategiske retssager inden for demokrati, retsstatsprincippet og krænkelse af grundlæggende rettigheder](#). Jf. projekterne "[Making the EU Charter a leading human rights litigation tool in Hungary](#)", "[Strategic Litigation as a Gateway to address the rights of Persons with Disabilities in the European Union](#)", "[Developing Information, Guidance, and Interconnectedness for \(Charter\) Rights Integration in Strategies for Enforcement](#)".

³⁰⁰ [Indkaldelse af forslag til forebyggelse og bekæmpelse af kønsbaseret vold og vold mod børn: opfordring til formidlere](#).

³⁰¹ [Bilag](#) til Kommissionens gennemførelsesafgørelse om finansiering af programmet for borgere, ligestilling, rettigheder og værdier og vedtagelsen af arbejdsprogrammet for 2023-2024. Disse aktiviteter omfatter finansiering til forbedring af den støtte, der er til rådighed for ofre for hadforbrydelser, og retsstrukturernes reaktion på hadforbrydelser.

Der er også midler til rådighed til fremme af effektiv retsbeskyttelse under andre finansieringsprogrammer. Projekter, der finansieres under **programmet for et digitalt Europa**³⁰², omfatter projekter om e-justice³⁰³ med fokus på vedligeholdelse og udvikling af IT-systemer, digitalisering af forkyndelse af dokumenter og bevisoptagelse på det civil- og handelsretlige område samt digitalisering af det retlige samarbejde i civil-, handels- og strafferetlige sager³⁰⁴. Tilsvarende har projekter om effektiv retsbeskyttelse³⁰⁵, alternativ tvistbilæggelse³⁰⁶ og børnevenlig retspleje³⁰⁷ modtaget støtte fra **Erasmus+-programmet**³⁰⁸ som en del af den finansiering, der er afsat til at give offentligheden den nødvendige viden i et digitalt samfund. Desuden finansierer **Fonden for Intern Sikkerhed**³⁰⁹ foranstaltninger til bekæmpelse af terrorisme og radikaliserings, grov og organiseret kriminalitet, cyberkriminalitet og beskyttelse af ofre.

Styrkelse af retsbeskyttelsen med midler fra genopretnings- og resiliensfaciliteten

Flere medlemsstater har anvendt midler fra **genopretnings- og resiliensfaciliteten**³¹⁰ til at øge effektiviteten af deres retssystemer, reformere civil- og strafferetten og fremme digitaliseringen af retsvæsenet.

Blandt de milepæle og mål fra semestercyklussen for 2022-2023, der er blevet opfyldt på tilfredsstillende vis, er: initiativer til fremme af tilgængeligheden, effektiviteten og forudsigeligheden af retssystemet i **Bulgarien**, retsvæsenets styrkede effektivitet i **Kroatien**, støtte til digitaliseringen af retssystemet i **Tjekkiet** og **Malta**, reformering af straffe- og civilretten i **Italien**, styrkelse af retssystemets integritet og uafhængighed i **Slovakiet** og styrkelse af retsstatsprincippet og retssystemets effektivitet i **Spanien**³¹¹.

Ud over genopretnings- og resiliensfaciliteten er medlemsstaternes reformer blevet støttet af **instrumentet for teknisk støtte** med henblik på at øge retssystemernes effektivitet³¹². De finansierede projekter skulle forbedre adgangen til domstolene, støtte retssystemernes uafhængighed og øge retssystemernes effektivitet ved at nedbringe sagsbehandlingstiden og omstrukturere fordelingen af sager ved domstolene. Flere projekter har fokuseret på at **styrke**

³⁰² [Arbejdsprogram for et digitalt Europa 2023-2024 \(.pdf\)](#).

³⁰³ [Indkaldelse af forslag til digital omstilling](#). Projektet "[Continued management, development and maintenance of the e-CODEX system](#)" er et eksempel på et finansieret projekt, der anvendes af flere medlemsstater til digital udveksling af sagsrelaterede oplysninger i civil-, handels- og strafferetlige sager.

³⁰⁴ [Arbejdsprogram for et digitalt Europa 2023-2024 \(.pdf\)](#).

³⁰⁵ Projektet "[Access to Justice in a Multilevel European Constitutional System](#)".

³⁰⁶ Projektet "[EU Studies for Human Rights Protection and Alternative Dispute Resolution](#)".

³⁰⁷ Projektet "Child-Friendly Justice in Action", som finansieres under nøgleaktionen "Samarbejde for innovation og udveksling af god praksis" under Erasmus+ .

³⁰⁸ <https://erasmus-plus.ec.europa.eu>.

³⁰⁹ https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/internal-security-fund_en.

³¹⁰ https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_en.

³¹¹ https://ec.europa.eu/economy_finance/recovery-and-resilience-scoreboard/milestones_and_targets.html?lang=en.

³¹² Med et samlet budget på 864 mio. EUR for perioden 2021-2027 under instrumentet for teknisk støtte har Kommissionen støttet 20 projekter inden for retslige reformer i 14 medlemsstater med et samlet beløb på 10 580 000 EUR.

børnevenlig retspleje gennem Barnahus-modellen³¹³, forbedre integrationen af børn med handicap i **Slovakiet**³¹⁴, kvaliteten af uddannelsessystemet i **Rumænien**³¹⁵ og styrke ungdomsretsplejen i **Slovenien**³¹⁶. Andre projekter fokuserer på moderniseringen af retsvæsenet³¹⁷.

Inden for rammerne af sine **instrumenter til finansiering af eksterne foranstaltninger** finansierer EU projekter, der skal bringe den retlige praksis i tredjelande i overensstemmelse med bedste praksis fra EU- og internationale menneskerettighedsstandarder og fremme retsvæsenets tekniske kapacitet³¹⁸. Desuden er fremme af et rettighedsbaseret og kønsorienteret retsvæsen samt adgang til klage og domstolsprøvelse og juridisk bistand blandt prioriteterne i **EU's handlingsplan for menneskerettigheder og demokrati 2020-2024**³¹⁹. Handlingsplanen gennemføres gennem multilateralt, globalt, regionalt og bilateralt samarbejde og globalt samarbejde³²⁰ med partnerlande og internationale og regionale organisationer. I den forbindelse fremmer EU også **dialogen om**

³¹³ Barnahus (børnehuse) fungerer som et servicecenter, hvor medarbejdere på områderne retshåndhævelse, strafferet, børnebeskyttelsestjenester og social- og sundhedsområdet samarbejder under ét tag. Projektet "[Ensure child-friendly justice through effective operation of the Barnahus-units in Finland](#)" bidrager til at forbedre adgangen til og kvaliteten af retssystemet for børn, der er ofre for vold. Der er sket forbedringer med hensyn til driften af fem Barnahus-faciliteter for at kunne imødekomme sager om seksuelt misbrug af børn. På samme måde har projektet "[Strengthening child-friendly justice through effective co-operation and coordination among different Barnahus-type services in the regions of Spain](#)" til formål at udarbejde anbefalinger og udvikle en strategi og en handlingsplan for opskalering af Barnahus-aktiviteterne i de deltagende regioner. I **Slovenien** resulterede projektet "Barnahus Slovenia: Supporting child victims of violence" efter en grunduddannelse i åbningen af et Barnahus. Projektet bidrog til udformningen af aktiviteterne og udarbejdelsen af et lovforslag om børnevenlig retspleje, der blev vedtaget i juni 2021. Det omfattede en landsdækkende kommunikationskampagne og involverede børn i udformningen af Barnahus-faciliteten. Formålet med projektet "Implementing the Barnahus model in **Croatia**" er at styrke de retlige rammer, bl.a. ved at styrke fagfolks kapacitet.

³¹⁴ Formålet med projektet er at integrere børn med handicap bedre i samfundet og forbedre kvaliteten af de tjenester, de modtager fra ordningen for social og retlig beskyttelse af børn og værgemål og tilknyttede tjenester.

³¹⁵ Projektet fremmer almen og inklusiv førskoleundervisning af høj kvalitet.

³¹⁶ Projektet har til formål at reducere efterslæbet ved straffedomstole og varigheden af straffesager i sager, der involverer unge. Det er også med til at forbedre behandlingen og reintegrationen af unge fanger gennem uddannelse af fængselspersonale.

³¹⁷ I **Frankrig** har projektet "FranceJustice" til formål at forbedre adgangen til klage og domstolsprøvelse ved at oprette et IT-værktøj til høringer mellem borgere og retsvæsenets aktører, herunder repræsentanter for tjenester, der leverer oplysninger om grundlæggende rettigheder og retfærdighed, og støtteforeninger for ofre. Projektet "Modernising the Civil Procedure Rules in **Cyprus**" støttede den øverste domstol i moderniseringen af den civile retsplejelov i 2021. På samme vis støtter projektet "[Support to the implementation of e-communication in Croatian judiciary](#)", der medfinansieres af Europarådet, justitsministeriet i at vurdere det nuværende system i lyset af feedback fra interessenter og bedste praksis. Gennem projektet fremsættes der anbefalinger til yderligere forbedringer.

³¹⁸ I forbindelse med udbud NEAR/SJJ/2023/EA-OP/0056 om tilvejebringelse af udstyr og teknisk kapacitet til retsinstanterne blev der i 2023 f.eks. undertegnet fem kontrakter til en samlet værdi af 3,94 mio. EUR om specialiserede politikøretøjer til transport af frihedsberøvede personer, en speciallavet politibus til transport af tilbageholdte, udstyr til forhindring af omdirigering, systemer til teknisk beskyttelse af retsbygninger og servere til retsinstanterne i Bosnien-Hercegovina.

³¹⁹ https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-action-plan-human-rights-and-democracy-0_en?s=264.

³²⁰ Bilateralt samarbejde med flere partnerlande, herunder f.eks. Mongoliet, Nigeria, Filippinerne, Colombia, Gambia, Guinea-Bissau og Angola. [Team Europe Democracy](#) er et globalt tematisk Team Europe-initiativ med deltagelse af 15 medlemsstater, der blev lanceret i 2021 for at fremme demokrati og menneskerettigheder i hele verden. Nøgleprioriteterne er ansvarlighed og retsstatsprincippet, idet en arbejdsgruppe beskæftiger sig med adgang til klage og domstolsprøvelse og et menneskecentreret retsvæsen.

retsopgør med Den Afrikanske Union³²¹ og gennemfører et biregionalt samarbejdsprogram om **borgernes sikkerhed og retfærdighed** i Latinamerika³²².

Sikring af effektive retsmidler og iværksættelse af foranstaltninger til fremme af adgangen til klage og domstolsprøvelse er ligeledes et vigtigt aspekt af **overvågningen af EU-kandidatlande** og potentielle kandidatlande³²³. Kommissionen opfordrer dem til at indføre effektive mekanismer til sikring af retsbeskyttelse gennem EU-finansierede programmer³²⁴.

Der ydes endvidere støtte til partnerlandenes retssystemer og fremme af retsstatsprincippet under den fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik (FUSP). Der er afsat midler til støtte for **missioner inden for rammerne af den civile FSFP-aftale**³²⁵. Derudover kommer der støtte via mandatet for nogle af **EU's særlige repræsentanter**³²⁶, som finansieres over FUSP-budgettet. Visse civile FSFP-missioner støtter bl.a. også myndighederne i at styrke retssystemerne og fremme adgangen til klage og domstolsprøvelse³²⁷.

Hvad angår finansiering til støtte for andre internationale organisationers effektive retsbeskyttelse, styrker **tilskud fra EØS og Norge** partnerskaber til imødegåelse af udfordringer, som de europæiske retssystemer står over for³²⁸.

³²¹ Dette gøres ved at støtte gennemførelsen af Den Afrikanske Unions overgangsfond ved EU's delegation ved Den Afrikanske Union med et konsortium af specialiserede agenturer.

³²² <https://www.elpaccto.eu/en/>. Den anden fase, der påbegyndes i 2023, vil være det største program til støtte for gennemførelsen af [Team Europe-initiativet for retlige anliggender og sikkerhed](#), som f.eks. fokuserer på at støtte foranstaltninger vedrørende adgang til klage og domstolsprøvelse og et menneskecentreret retsvæsen.

³²³ Der rapporteres eksempelvis om håndhævelsen af retsafgørelser og gennemførelsen af Menneskerettighedsdomstolens domme i [landerapporterne](#) som led i den årlige udvidelsespakke.

³²⁴ Eksempler på tiltag under EU's og Europarådets fælles programmer er i) **partnerskabet for god regeringsførelse for landene i Det Østlige Partnerskab**, der har til formål at bekæmpe forskelsbehandling og beskytte sårbare grupper og kvinders rettigheder gennem kapacitetsopbygning og formidling af værktøjer/vejledning i adgangen til klage og domstolsprøvelse i Georgien, Moldova og Ukraine, ii) den **horisontale facilitet for Vestbalkan og Tyrkiet**, som omhandler uligheder mellem kønnene i retssystemerne i Albanien, Montenegro og Nordmakedonien, iii) **programmet for det sydlige naboskabsområde**, som tilpassede 31 udgaver af ovennævnte HELP-program til den nationale retlige kontekst og i juli 2023 samlede HELP-vejledere og nationale kontaktpunkter fra det sydlige Middelhavsområde for at drøfte fælles prioriteter for regionen og metoder til at styrke samarbejdet.

³²⁵ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/performance-and-reporting/programme-performance-statements/common-foreign-and-security-policy-performance_da.

³²⁶ F.eks. Den Europæiske Unions særlige repræsentant for menneskerettigheder.

³²⁷ EULEX Kosovo, Den Europæiske Unions rådgivende mission om reform af den civile sikkerhedssektor Ukraine (EUAM Ukraine), Den Europæiske Unions politimission i de palæstinensiske områder (EUPOL COPPS) og Den Europæiske Unions kapacitetsopbyggende mission i Mali (EUCAP Sahel Mali).

³²⁸ <https://eeagrants.org/topics-programmes/justice-and-home-affairs/judicial-cooperation>. [Liste over tilskud ydet af Europarådet inden for rammerne af EU's og Europarådets fælles programmer og frivillige bidrag.](#)

6. Konklusion

Effektiv retsbeskyttelse og adgang til klage og domstolsprøvelse er en væsentlig del af den demokratiske kontrol og er medvirkende til at opretholde EU's grundlæggende værdier. Effektive retslige og udenretslige retsmidler sætter enkeltpersoner i stand til at håndhæve deres rettigheder i henhold til EU-retten, herunder de grundlæggende rettigheder, og forhindrer, at disse rettigheder forbliver illusoriske. Selv om det er vigtigt for enkeltpersoner at få adgang til klage og domstolsprøvelse, bidrager deres sager også i væsentlig grad til fortolkningen af EU-retten og national ret. Vellykkede retssager kan potentielt forme det retlige landskab og sikre, at domstole og lovgivere fortolker lovgivningen på en måde, der er i overensstemmelse med de grundlæggende rettigheder.

Der er i denne rapport blevet fremhævet mange retslige og udenretslige retsmidler, der er til rådighed i EU-retten, og de seneste bestræbelser på at styrke en effektiv retsbeskyttelse gennem vedtagelsen af flere lovgivningsforslag. En sådan EU-ret bidrager til at sikre en effektiv retsbeskyttelse og adgang til klage og domstolsprøvelse for alle og fremhæver behovet for at fortsætte EU's og medlemsstaternes fælles bestræbelser på området. I den forbindelse opfordrer Kommissionen Europa-Parlamentet og Rådet til at sikre, at der i disse forslag opretholdes høje standarder for effektiv retsbeskyttelse.

Kommissionen viderefører desuden opbygningen af kapaciteten hos retsvæsenets aktører, civilsamfundsorganisationer og andre interessenter med hensyn til anvendelsen af chartret i deres daglige arbejde gennem finansiering, opretholder regelmæssige dialoger med eksperter og interessenter og overvåger fortsat tilgængeligheden af effektiv retsbeskyttelse i henhold til cyklussen for rapportering om retsstatssituationen.

Som Rådet også har bemærket³²⁹, spiller medlemsstaterne en central rolle med hensyn til at beskytte de grundlæggende rettigheder i forbindelse med effektiv retsbeskyttelse og adgang til klage og domstolsprøvelse. De skal tilvejebringe den nødvendige adgang til klage og domstolsprøvelse for at sikre en effektiv retsbeskyttelse på de områder, der er omfattet af EU-retten³³⁰. De nationale foranstaltninger og retspraksis, der fremhæves i denne rapport, viser den afgørende betydning af nationale dommere og kompetente myndigheder i denne henseende. De nationale myndigheder sikrer, at der findes retlige beskyttelsesforanstaltninger på nationalt plan. Der forekommer dog stadig udfordringer. Selv om den stikprøve, der blev anvendt i høringerne, ikke er omfattende nok til at drage endelige konklusioner, henviser interessenterne til forskellige resterende hindringer. Disse går ud over de udfordringer med hensyn til effektiv retsbeskyttelse, der er beskrevet i rapporten om retsstatssituationen 2023. Disse hindringer, herunder utilstrækkelig information, navnlig om udenretslige retsmidler, praktiske vanskeligheder med at anvende e-justice-løsninger, utilstrækkelige ordninger til overvågning af børns rettigheder i retssager og

³²⁹ Rådets konklusioner om styrkelse af anvendelsen af chartret om grundlæggende rettigheder i Den Europæiske Union af 8. marts 2021, 6795/21.

³³⁰ Artikel 19, stk. 1, andet afsnit, i TEU.

forskellige grader af manglende adgang til klage og domstolsprøvelse for sårbare grupper, herunder af økonomiske årsager³³¹, kan forhindre interesserede parter i at gøre brug af retsmidler.

Selv om EU-Domstolens og de nationale domstoles stigende antal henvisninger til chartret i retspraksis viser en betydelig interesse i at skabe en effektiv retsbeskyttelse på baggrund af grundlæggende rettigheder, ville flere sager kunne indbringes for domstolene, idet chartret anvendes for at styrke retsbeskyttelsen af en berørt person. Dette understreger behovet for at sikre, at retsvæsenets aktører modtager regelmæssig uddannelse i grundlæggende rettigheder og effektiv retsbeskyttelse³³², og for at gøre det muligt for civilsamfundsorganisationer og menneskerettighedsforkæmpere at indbringe strategiske retssager på nationalt og EU-plan.

Kommissionen glæder sig over det aktive engagement og bidrag fra interessenter og Agenturet for Grundlæggende Rettigheder i forbindelse med udarbejdelsen af denne rapport. Den tilskynder retsvæsenets aktører, nationale myndigheder (herunder kontaktpunkter for chartret), civilsamfundsorganisationer, menneskerettighedsforkæmpere og andre interessenter til at anvende denne rapport som led i deres bestræbelser på at forbedre retsbeskyttelsens effektivitet med udgangspunkt i de grundlæggende rettigheder i deres medlemsstater. Kommissionen opfordrer desuden Europa-Parlamentet og Rådet til at iværksætte særlige drøftelser om rapporten og står til rådighed for at støtte disse udvekslinger.

³³¹ Jf. Agenturet for Grundlæggende Rettigheder 2023, Civil society consultation on access to justice. Summary of replies to an online survey carried out between 30 June and 21 August 2023.

³³² Jf. strategien for chartret, s. 12-13, som henviser til, at kendskabet til chartret fortsat er lavt blandt retsvæsenets aktører på nationalt plan på trods af de nationale domstoles stigende anvendelse heraf.